

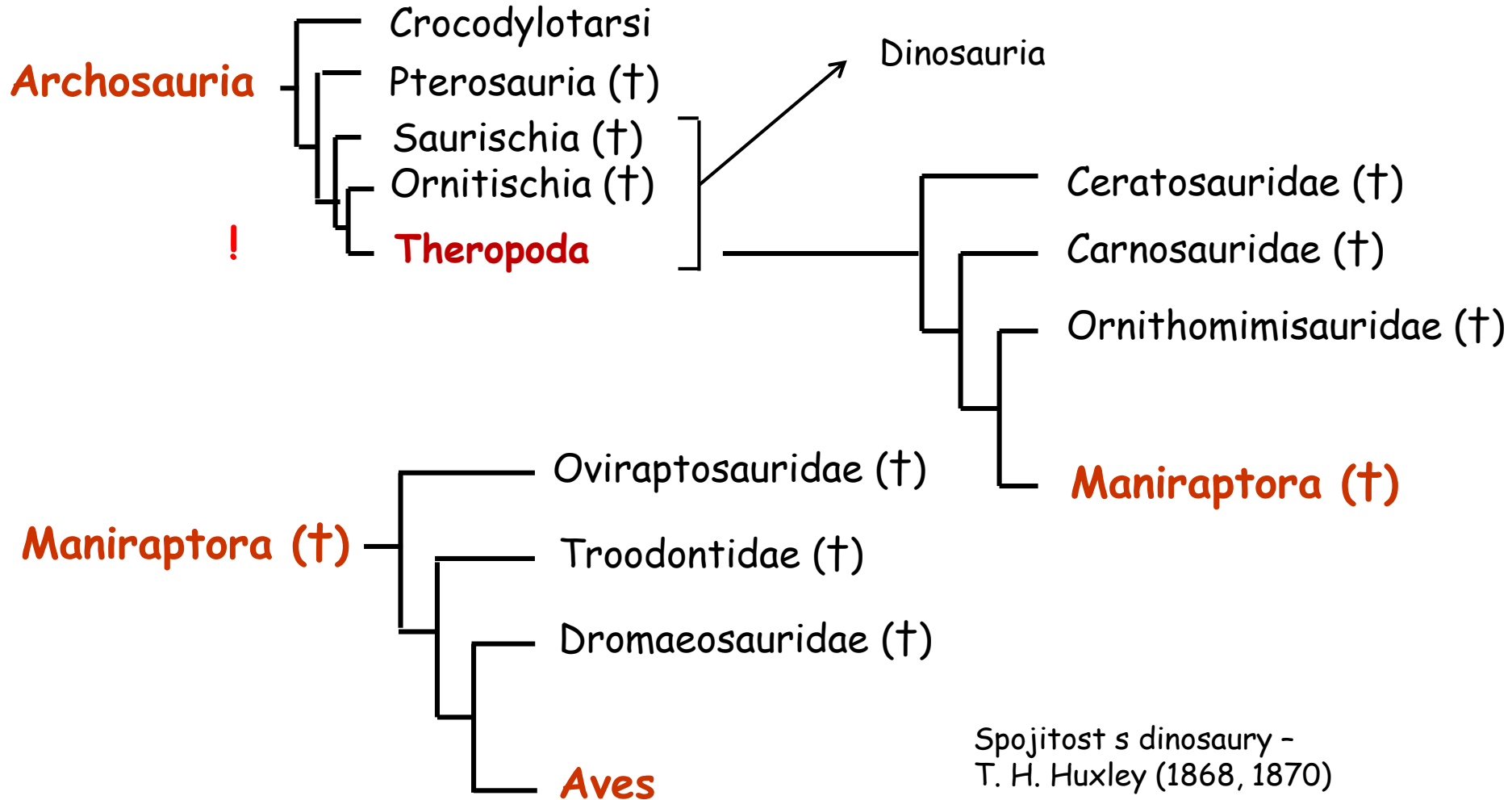
Fylogeneze a diverzita obratlovců

XI. Aves

XI. Maniraptora: Aves

Původ: bipední theropodní plazi s prodlouženou přední končetinou a 3 prstou nohou
3 prstá stopa theropoda i u Červeného Kostelce (HK) - 90. léta 20. st.

XI. Maniraptora: Aves

Maniraptora (†)

prodloužené přední končetiny, opeření, furcula, p. uncinati, crista sterni (dříve apomorfie ptáků!!!)

Vznik aktivního letu (ptáci) - prvotní stimul potrava ve vzduchu (hmyz):

1) Arboreální teorie (arboreal theory) - skoky z větve na větev, klouzavý let ze stromů - aktivní let (Marsh, 1880)

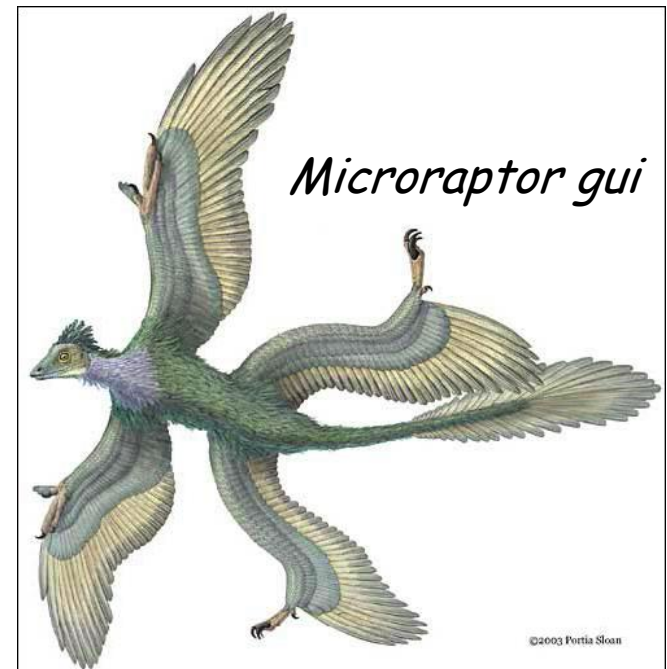
2) Kurzoriální teorie (cursorial theory) - z rychlého běhu, lov kořisti addukcí předních opeřených končetin - většina maniraptorů byli rychlí běžci - běh-skok-let (Williston, 1879)

Jeholská souvrství ze spodní křídly (Yixiang, Čína)

-*Microraptor* (Dromaeosauridae †) - opeření i na zadních končetinách (Čína), manévrování v běhu při pronásledování hmyzu, plachtění

Vzlet ze země až po úpravě krkavčí kosti (procoracoid) - zvednutí křídla nad horizontální úroveň

Nelétaví ptáci - druhotně z létavých forem, ve více vývojových liniích

XI. Aves

Min. *Calypte helenae* - kalypta (kolibřík) kubánská, 1,5 g, 6 cm

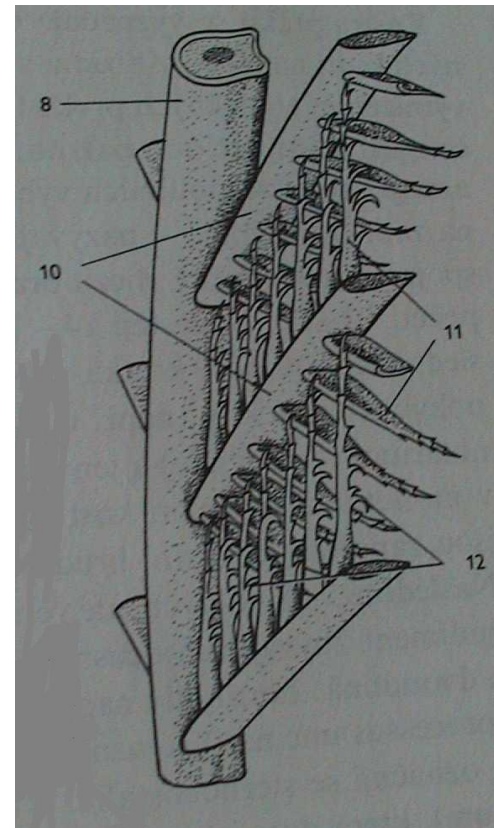
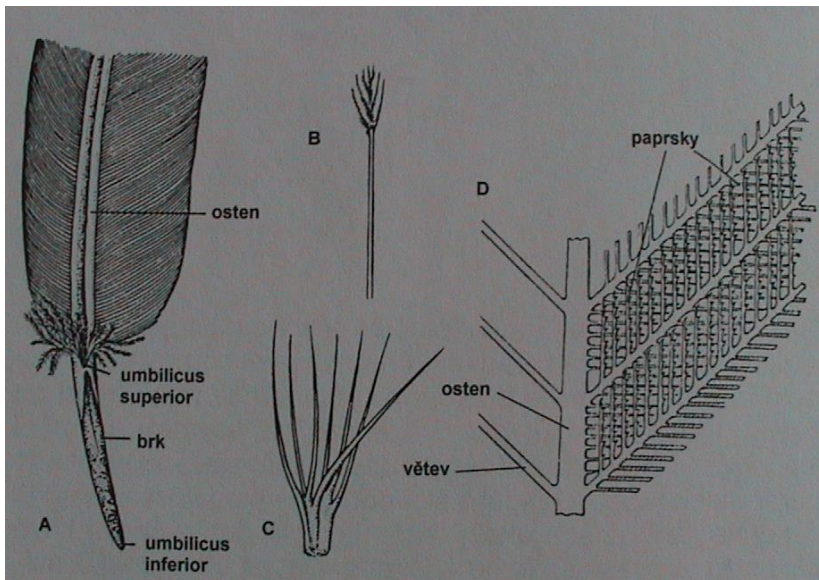
max. *Struthio camellus* - pštros dvouprstý, 100 kg, 2 m, *Dinornis* (Moa), *Aepyornis* - 500 kg, 3 m, vejce 10 kg, *Argentavis magnificens* - rozpětí 6-8 m, albatros stěhovavý a kondor velký - 3,5 m

Charakteristika:

- endotermní a homoiotermní
- Pokryv: tenká suchá kůže, ramfotéka a podotéka, jen kostrční žláza, peří
  - pero = scapus (stvol) + vexillum (prapor)

calamus (brk)
rhachis (osten, 8)

rami (větve, 10)
radii (paprsky, 11)
hamuli (háčky, 12)

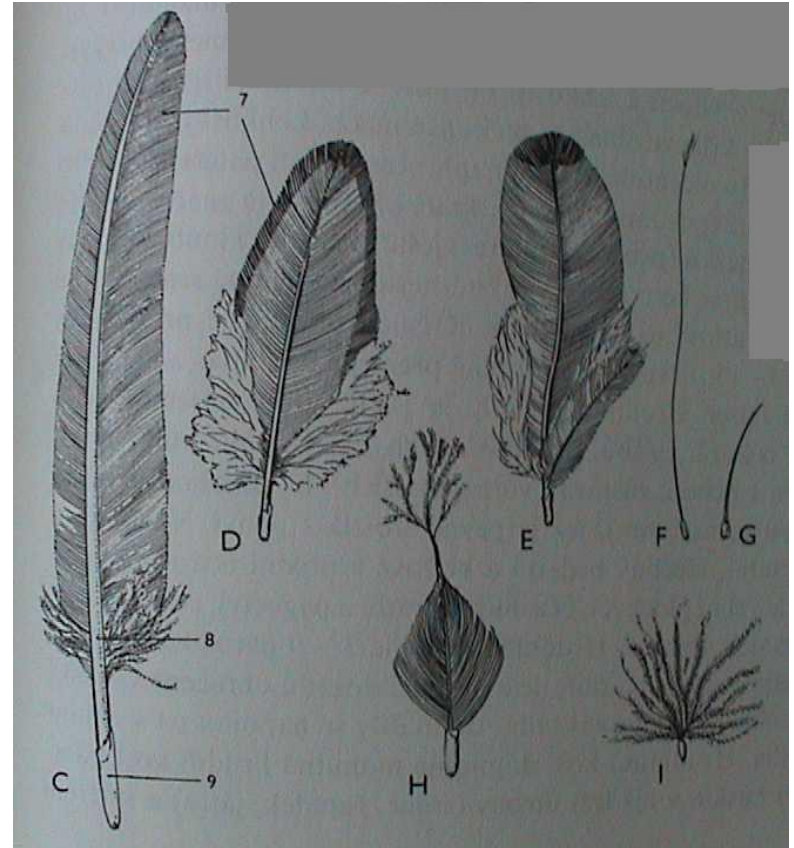

XI. Aves

- typy per: pennae (obrysová) = tectrices (D, E), remiges (C), rectrices plumae (prachová, I) filoplumae (vlasová, F) vibrisy (hmatová, G)

remiges - letky ruční, loketní a ramenní

- opeření: neoptile - jen na pterylae = pernice (+ apteriae = nažiny) teleoptile - pennae jen na pterylae, plumae i na apteriae

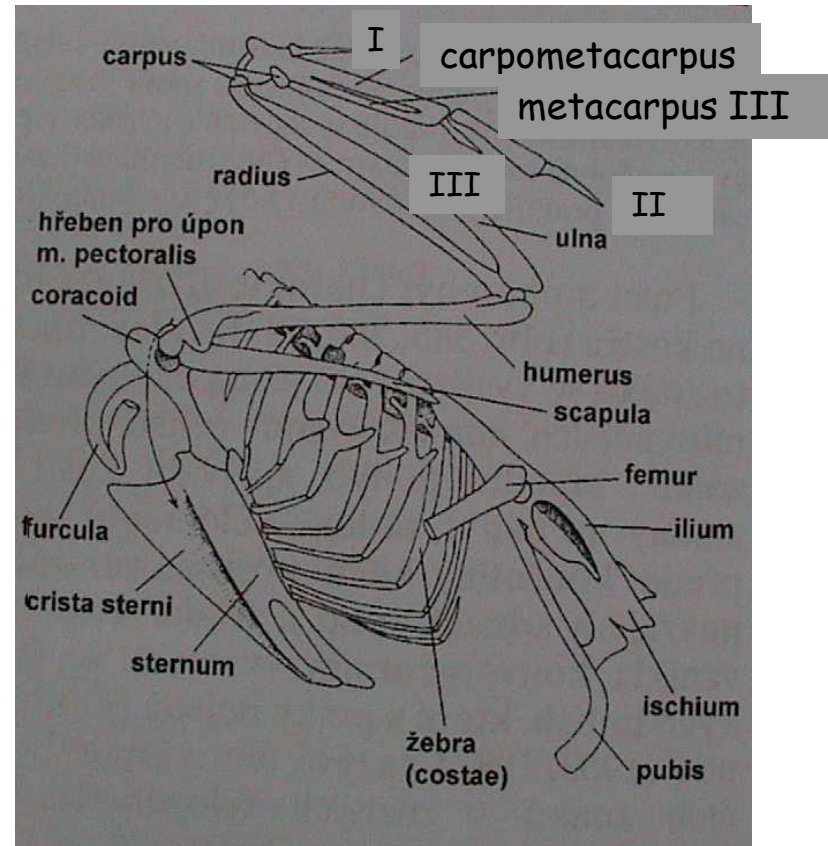
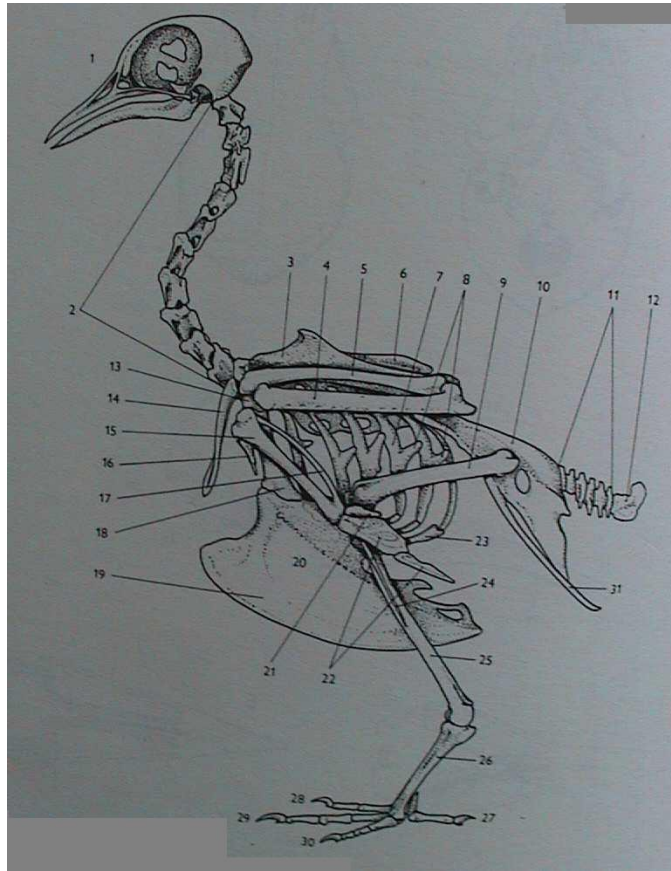
- pelichání = ecdysis + endysis, 1-3 x do roka

Peří- dutá vlákna (brk), bez praporu - Ornithischia! - *Tianyulong confuciusi* (Čína 2009)
Na hřbetě i břichu, k vizuální signalizaci, ne k letu
Peří typické stavby známo u 20 druhů maniraptorů!

XI. Aves

Kostra - pevnost - srůsty, lehkost - pneumatizace kostí

- **heterocélní** obratle, C (10-26, 14-15), Th (3-10), notarium (Th), synsacrum (11-23, Th, L, S, Ca + pánev), Ca (5-8), pygostyl
- žebra (3-9) = vertebrocostalia s **processi uncinati (8)** + sternocostalia
- sternum s crista sterni

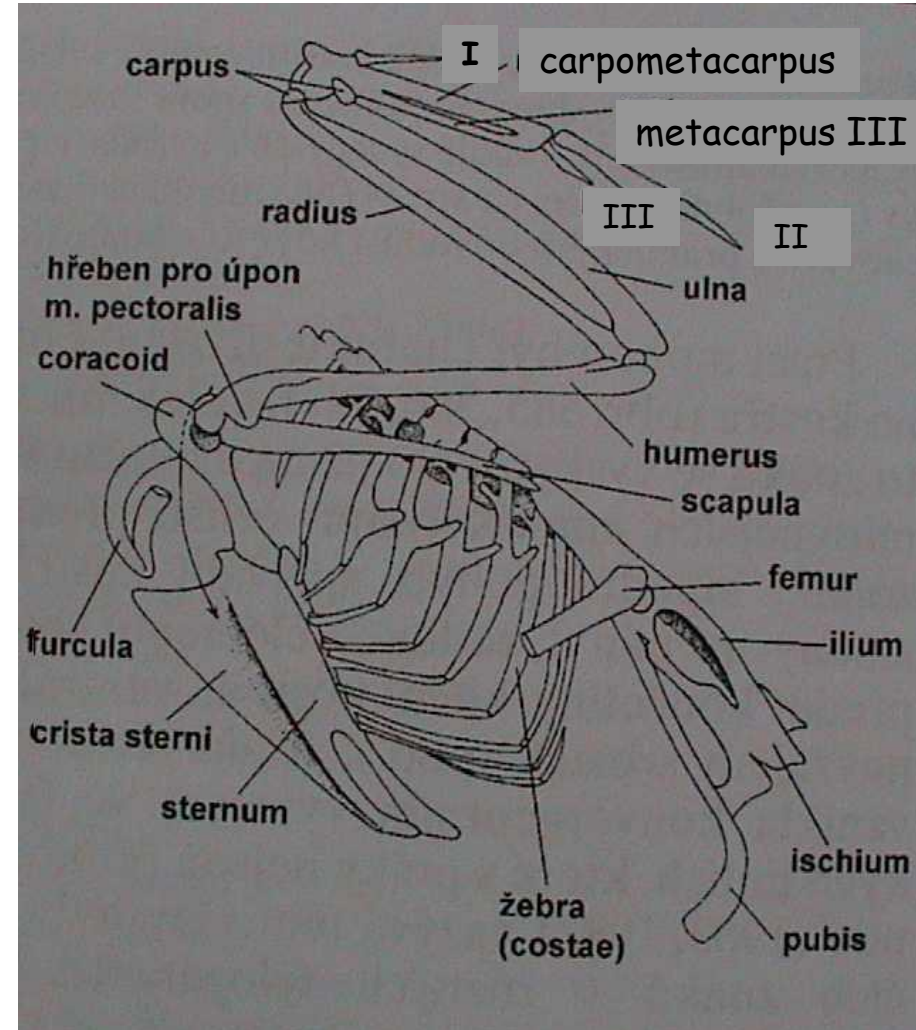
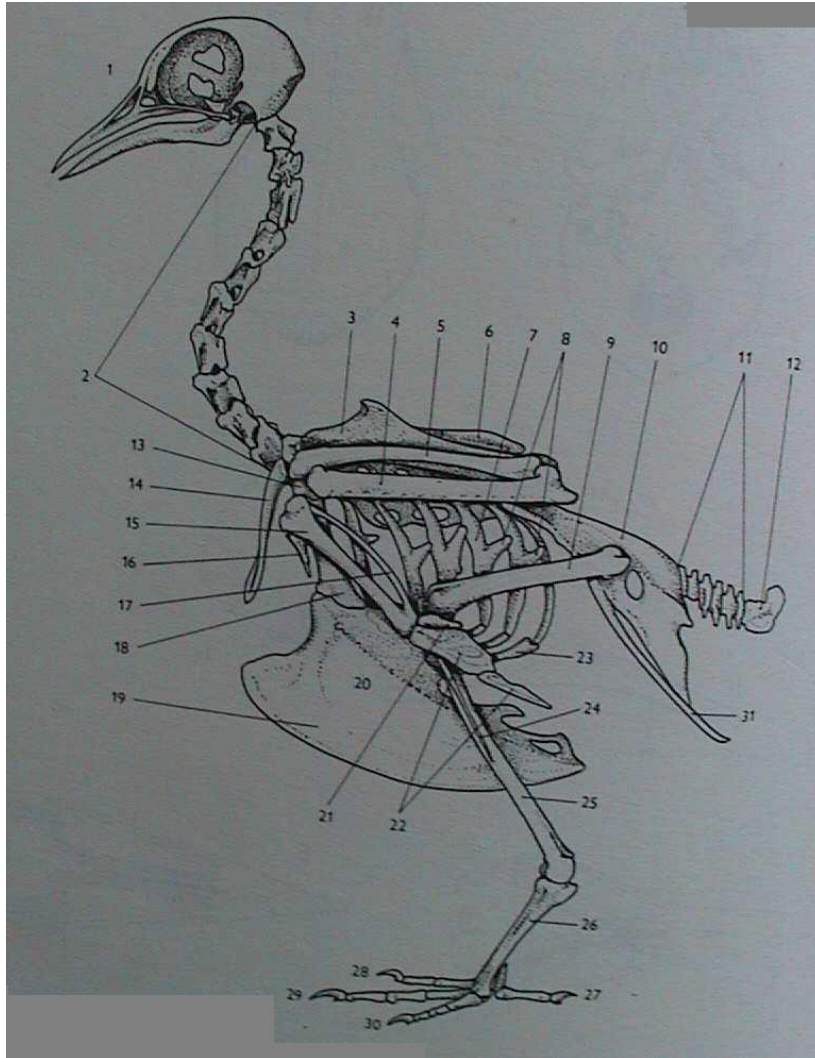
1. cranium, 2. volné krční obratle, 3. humerus, 4. ulna, 5. radius, 6. scapula, 7. vertebrocostale, 8. processi uncinati, 9. femur, 10. synsacrum, 11. volné ocasní obratle, 12. pygostyl, 13. ulnare, 14. furcula, 15. carpometacarpus, 16. I. prst, 17. metacarpus III., 18. coracoid, 19. crista sterni, 20. sternum, 21. III. prst, 22. II. prst, 23. sternocostale, 24. fibula, 25. tibiotarsus, 26. tarsometatarsus, 27. I. prst nohy s metatarsem, 28-30. II-IV. prst nohy, 31. pubis (součást 10).

XI. Aves

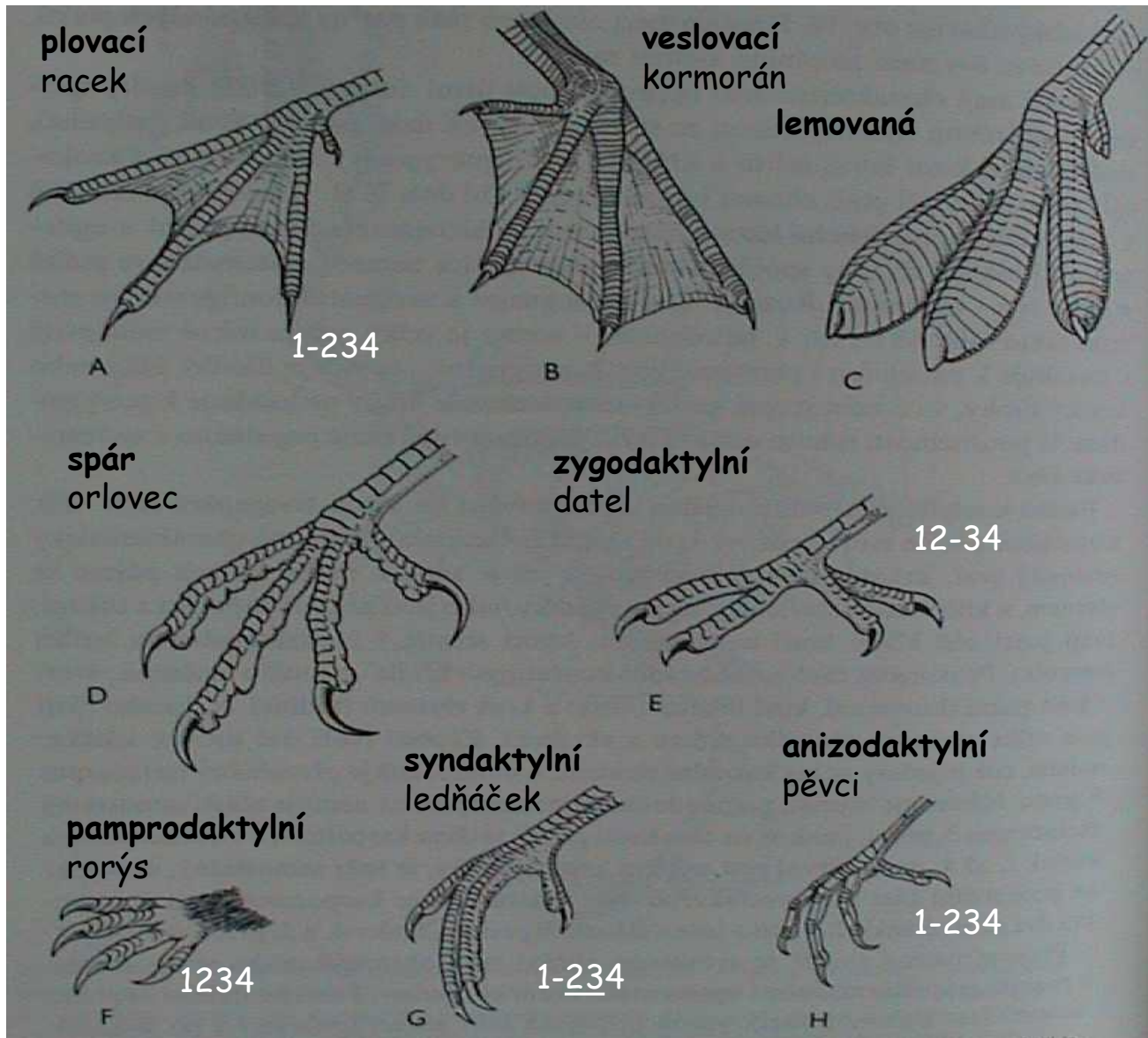
končetiny:

- a) křídlo - scapula + procoracoid + **furcula** (srostlé claviculy); humerus - ulna + radius - radiale-C5 + ulnare-M5 - **carpometacarpus** (C1-4, M1,2,4) + M3 - prsty: I. (2, prox.), II. (2-3, dist.), III. (1, dist.)
- b) noha - **symsacrum** (ilium, ischium, os pubis + páteř); femur - **tibiotarsus** (tibia + 2 prox. T) + fibula - **tarsometatarsus** = běhák (dist. T + M2-5) - prsty: I. (M1+2 čl.), II (3 čl.), III (4 čl.), IV (5 čl.)

XI. Aves

Typy nohou:

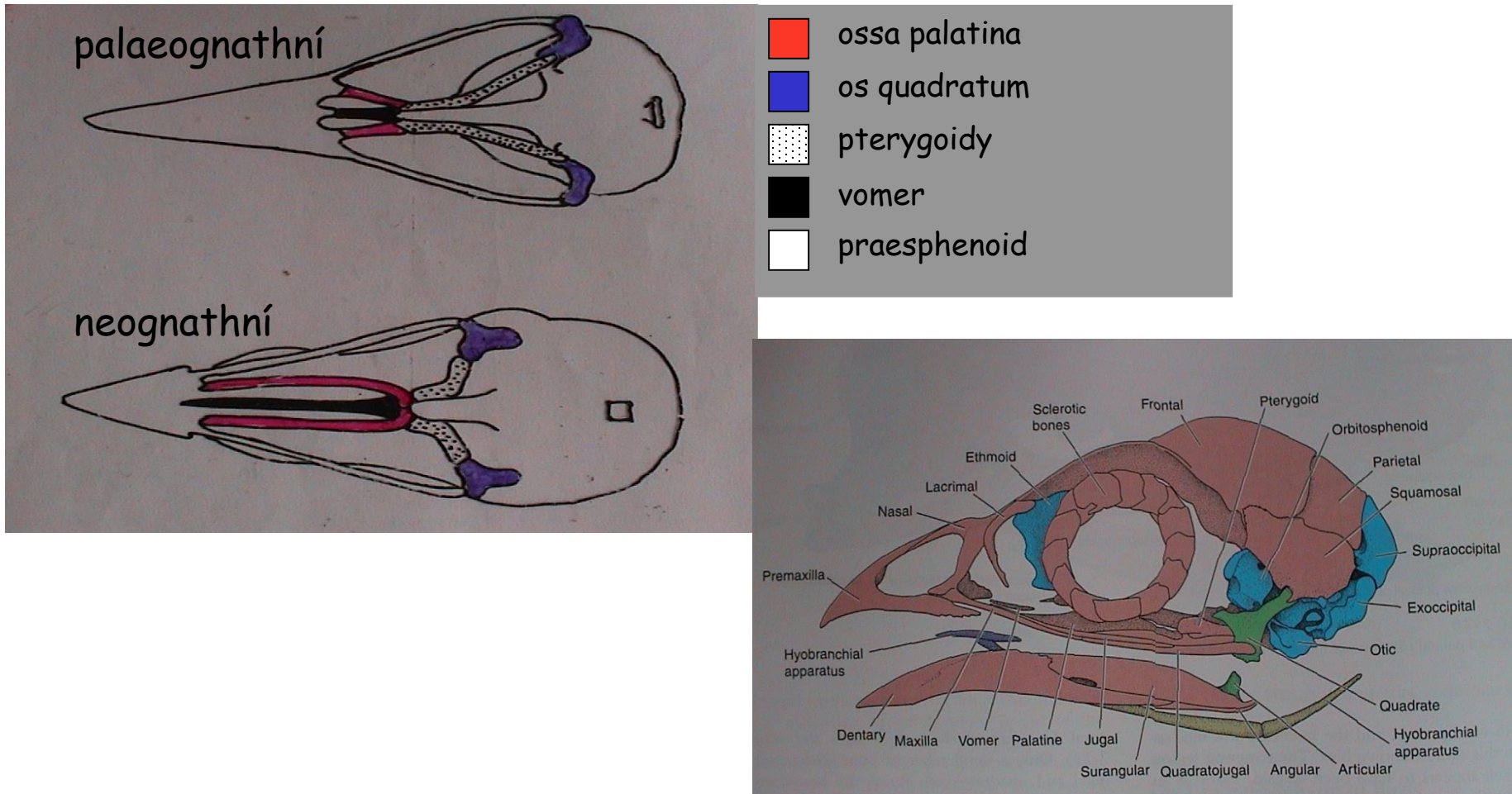

XI. Aves

lebka - cranium:

velká mozkovna a očníce; kinetická - **kloub čelistní** = articulare-quadratum-squamosum; **kloub basipterygoidní** = palatina - pterygoidy - praesphenoid; mizí švy, spojení v nepárovou choanu
typy: palaeognathní (u běžců) a neognathní (u létavých)

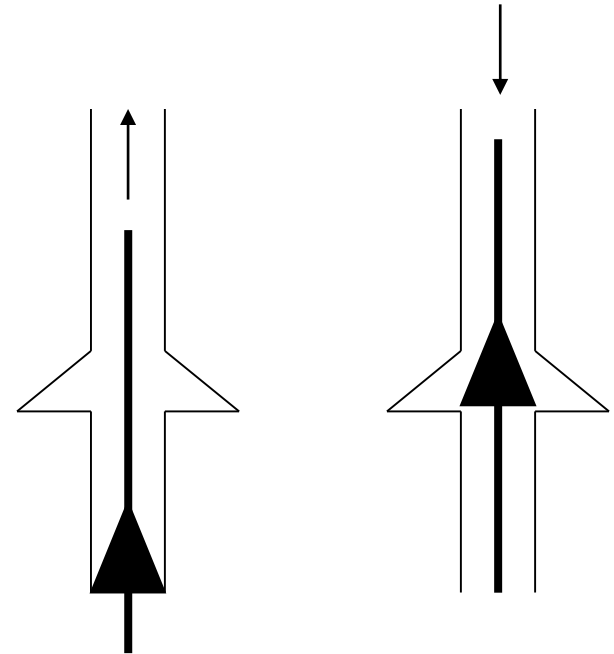
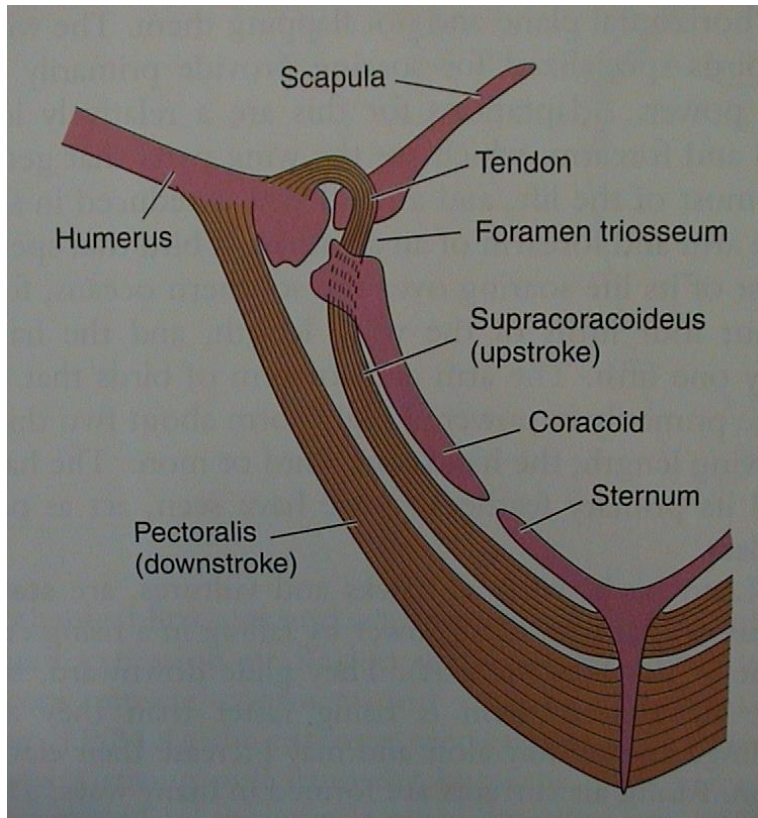

XI. Aves

Svalstvo:

- létací svalovina (m. pectoralis, m. supracoracoideus)
- sevření prstů: m. ambiguus, m. flexor perforans

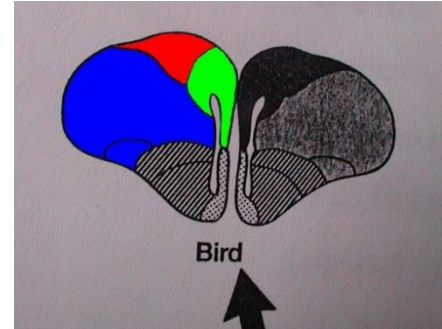
XI. Aves

Nervová soustava:

- rozvoj koncového mozku: **striatum** (instinkty), **laterální a dorzální pallium** - zde již všechna nejvyšší ústředí (s výjimkou zraku - střední mozek)
- rozvoj mozečku - relativně největší ze všech obratlovců - koordinace pohybů při letu, zvrátnění kůry

Smysly:

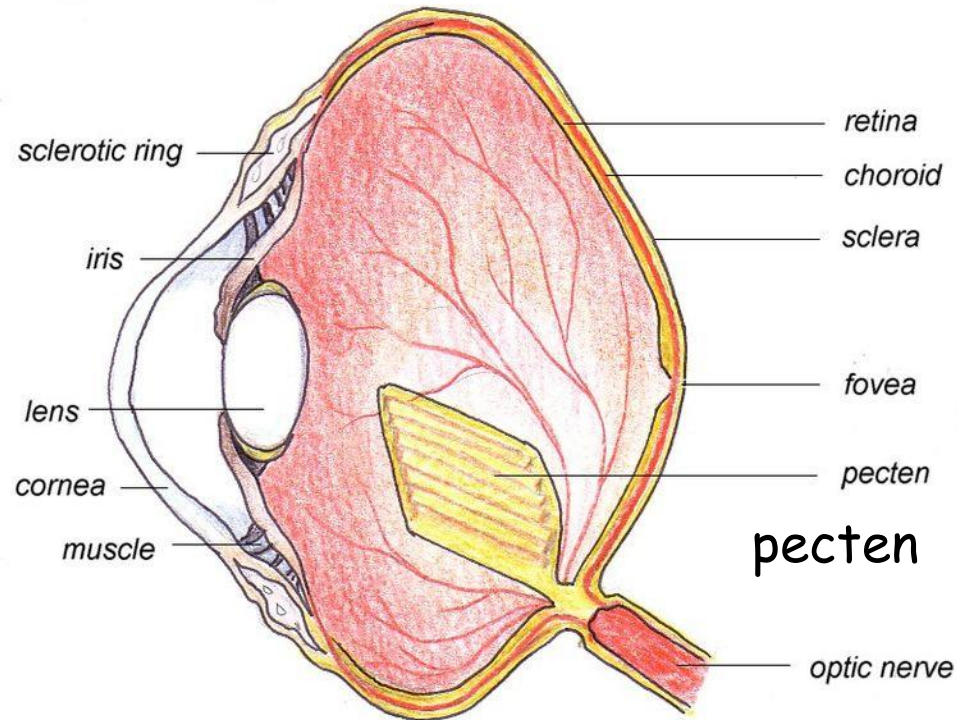
- dominantní zrak (denní aktivita) a sluch
- bolest, tlak a teplota - tělíška **Herbstova**, **Grandryho**, Vater-Paciniova, **Merkelovy buňky** - na zobáku, v zobáku, na jazyku, u semenožravých i na patře
- chuť - nepatrně, v zadní části ústní dutiny chuťové pupeny
- čich - slabě, s výjimkou kiviů, kondorů a kachnovitých
- ucho: sluch - 40 Hz - 30 kHz, opt. 1-3 kHz (jako člověk)
  - a) vnitřní - prostorné statodynamické ústrojí, spiralizace lageny v hlemýžď' (**cochlea**), papilla basiliaris se prodlužuje - **Cortiho orgán**
  - b) střední - vždy s columellou
  - c) zevní - krátký zvukovod a náznak boltců - val se vztyčenými peříčky (sovy)

XI. Aves

- oko: velké, málo pohyblivé (složitější tvar), nepohyblivé (sovy), pohyblivé (tučňáci, pelikáni, kormoráni, rackové), 3 víčka - průhledná mžurka, větší víčko dolní (mrkání) s výjimkou sov a střízlíka; v bělimě 14 kůstek tvořících sklerotikální prstenec; akomodace - 12-20 D, sovy jen 2-4 D, potápějící se ptáci až 50 D; výrůstek cévnatky do sklivce - pecten, zvyšuje ostrost vrháním stínu na oční pozadí, na sítnici až 1 mil. zrakových buněk / 1 mm², u denních barevné vidění

Lidské oko v klidu = 60D, ohnisková vzdálenost 16 mm, tzn. 1/60 m

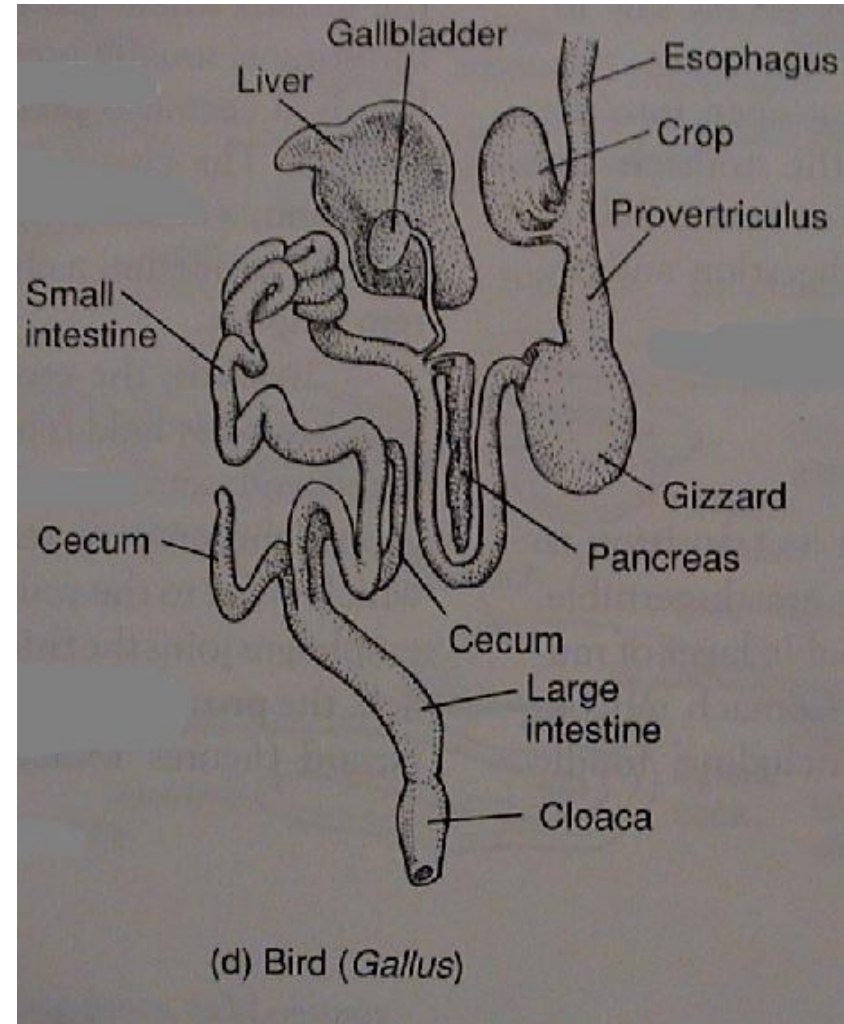

Endokrinní soustava: luteinizační h. (i svatební opeření samců), prolaktin (i hnízdní pud), oxytocin (vypuzování vajec), tyroxin (i pelichání a tah)

XI. Aves

Trávicí soustava:

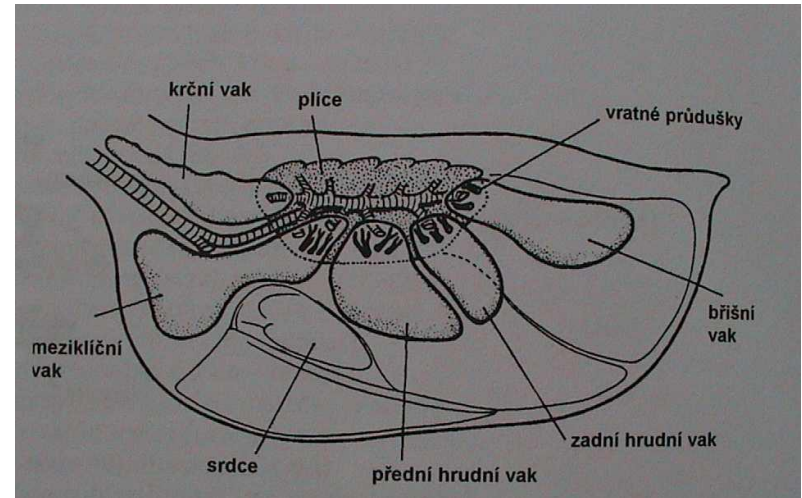
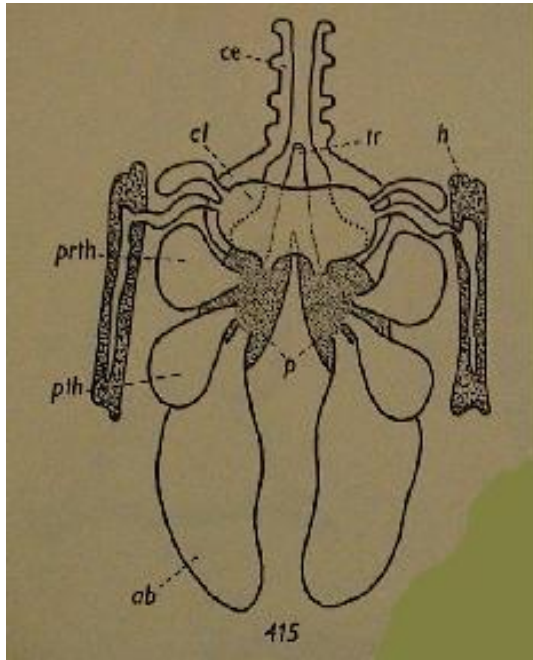
- **zobák**, bezzubé čelisti, patro a někdy i jazyk pokryty rohovinou, jazyk i lepkavý s háčky (datlovití), trubičkovitý (kolibříci), slinné žlázy (u vodních redukovány, dobře vyvinuty u suchozemských, zejména datlovitých a salangán);
- na konci jícnu **vole (ingluvies)** u semenožravých a rybožravých, zpětná peristaltika při krmení mlád'at;
- **žláznatý (proventriculus) - svalnatý žaludek (ventriculus, i tvorba vývržků) - postventriculus** dravců;
- tenké a tlusté střevo, na rozhraní párové slepé střevo, kloaka ze 3 částí (**proctodeum, urodeum, koprodeum**);
- velká játra

XI. Aves

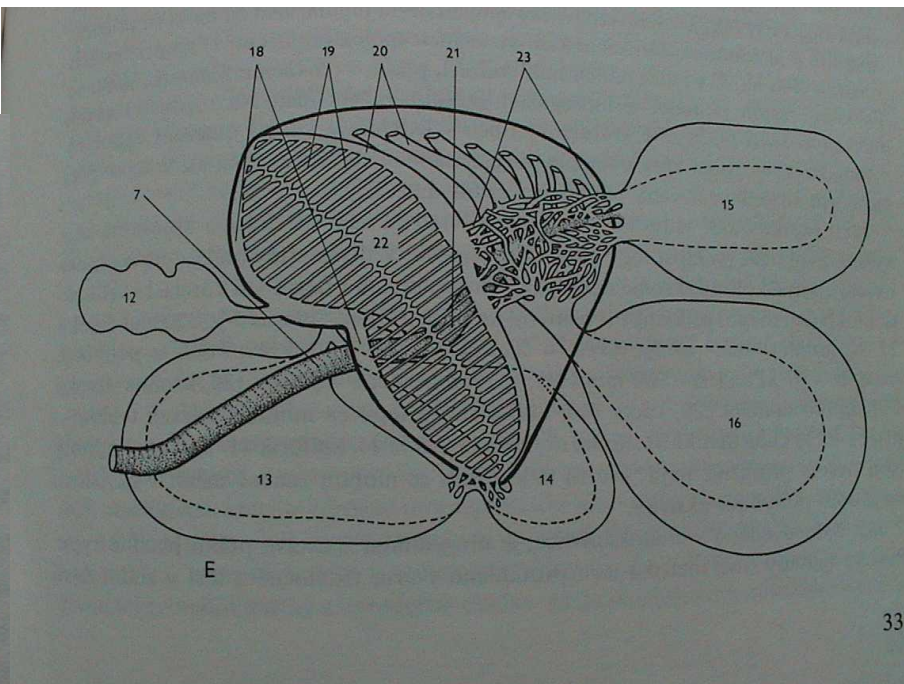
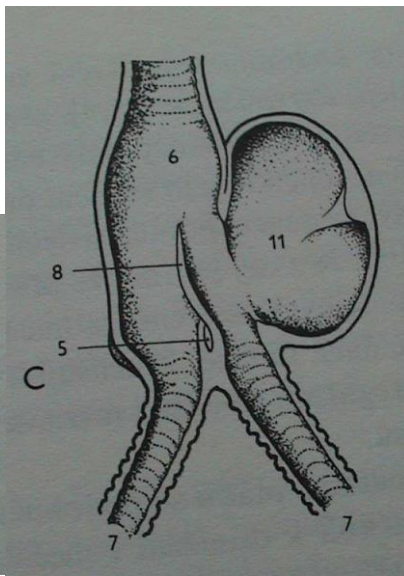
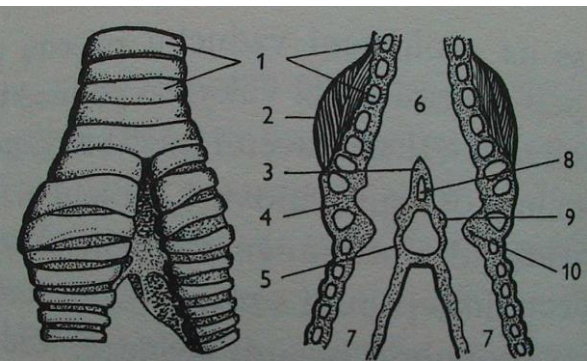
Dýchací soustava: trubicovité plíce

mesobronchus
dorsibronchi

ventrobronchi
parabronchi

hlasové ústrojí (syrinx):
pěvce   kačera

XI. Aves

Cévní soustava:

- relativně velké srdce

pštros: 6 % m 20 kPa (150 mmHg) 120/min 40 °C

kolibřík: 24% m 67 615 41 °C

- **úplná mezikomorová přepážka** (oddělení krve odkysličené (P) od okysličené (L)), **jen pravý oblouk aorty**
- chybí žilný splav, srdeční násadec, kardinální žíly
- na krku spojení mezi P a L jugulární žílou, časté anastamózy na periférii

Vylučovací soustava:

- trojlaločné metanefros v prohlubních synsacra, **nefron s Henleovou kličkou**, resorbce vody i v kloace
- urikotélní (kys. močová)
- zahušťování moči v kloace: tekutá moč z urodea do proctodea vystlaného resorbčním epitelem, zde zahuštění v bílou suspenzi pokrývající trus
- chybí močový měchýř (vyvinut jen u běžců)

XI. Aves

Pohlavní soustava:

- úspornost, rozvoj jen v době hnízdění (období rozmnožování)
- malá nepatrná fazolovitá varlata pod předními laloky ledvin, zvětšení, chámovody se před vstupem do kloaky rozšiřují v semenné vácčky (u pěvců vyklenují celou oblast kloaky)
- samice obvykle jen s levým vaječným a vejcovodem, u dravců a papoušků až 50 % samic s oběma funkčními vaječníky a vejcovody, u kiviů většina samic s oběma vaječníky
- části vejcovodu:
  - a) infundibulum (nálevka)
  - b) tubus - tvorba bílku
  - c) isthmus - tvorba papírové blány
  - d) uterus - tlustostěnná děloha, tvorba řídkého bílku, vápenné žlázy - tvorba skořápky
  - e) vagina - svalnatý oddíl, tvorba hlenu, vypuzování vajíček
- **zásadně oviparní**, péče o snůšku a vylíhlá mláďata

XI. Aves

Ekologie:

- teplokrevnost + vysoká pohyblivost, intenzivní a rychlý metabolismus, limitujícím faktorem je dostatek energie - tzn. potravy
- odolnost vůči nízkým teplotám a vlhkosti vzduchu
- největší rozšíření v tropech, směrem k pólům ubývají, v polárních oblastech přesto nejrozšířenějšími obratlovci
- osídlují všechny suchozemské niky kromě podzemí (buřňáci v podzemních norách jen hnízdí, potravu shánějí mimo nory, i vodní ptáci nacházející potravu ve vodě hnízdí na souši (tučňáci)
- vejce kladou vždy na souši
- potrava - rozmanitá, mlád'ata krmena potravou živočišnou i u ptáků semenožravých; omnivorní, insektivorní, karnivorní, lichenivorní, piscivorní, herbivorní, granivorní, fruktivorní, nektarivorní, palenivorní; potravní parazitismus (chaluhy)
- množství potravy (m sušiny/m těla): dravci 5-8%, pěvci až 40%
- hnízdění: stavba hnízda (1x, méně 2x i vícekrát ročně, náhr. hnízdění)
- fáze - klidová, akcelerační - teritoria (stimul - rostoucí fotoperioda, teplota, potrava), kulminační - kopulace, ovulace, až do osamostatnění mlád'at
- snůška: 1-25 vajec, inkubace: 11 dní (12-18 malí pěvci) - 80 dní (tučňáci)
- taboni - snůšku zahrabávají do sopečného popela nebo tlejícího materiálu
- hnízdní parazitismus - kukačky, vlhovci, kachny

XI. Aves

Ekologie - postnatální vývoj: po vylíhnutí

- **1. nidifugní** - mlád'ata opeřená, nekrmová - samostatný příjem potravy, ochranné instinkty; větší vejce o větším počtu, delší zárodečný vývoj, hnízdění na zemi, rodiče vodí, zahřívají, chrání, po opuštění hnízda se již nevracejí; polokrmiví - mlád'ata v okolí hnízda, rodiče jim přinášejí potravu (rackové)
- **2. nidikolní** - mlád'ata neschopná samostatného života, neopeřená nebo jen v prachovém peří, nebo jen zčásti opeřená, dobře vyvinuty TS, ale málo NS, smysly, pohybová soustava, nefunguje termoregulace - rodiče zahřívají a krmí; menší vejce o nižším počtu, kratší zárodečný vývoj, hnízdění na stromech, velká péče při stavbě hnízda, mlád'ata dlouho na hnízdě (pěvci 14-20 dní, tučňáci 150-180 dní, buřňáci až 250 dní)
- pohlavní zralost - ve 2. roce života (drobní pěvci, holubi), ve stáří 2 let (husy, dravci, sovy), 4-8 let (velcí dravci, čápi)
- migralita: stálí, přelétaví (100-500 km), tažní (směřované přelety 2x ročně), souměrnost doby tahu s letním slunovratem (skřivan - rorýs), tahové cesty: rekapitulace původních cest šíření nebo ústupu; zpravidla hromadný tah (i více druhů společně), individuálně (kukačka, žluva), tah v noci (kachny, bahňáci), tah ve dne (vlaštovky, dravci), tah ve dne i v noci (skřivan, špaček), denní trasa max 200-300 km, drobní letí do 300 m nad zemí, kachny do 500 m, dravci do 1 km (ale i přelet velehor - Himaláje); invaze: nepravidelné, při nedostatku potravy

XI. Aves

Etologie:

- bohaté instinktivní projevy
- převážně denní aktivita, vizuální a akustická signalizace a komunikace
- různé strategie získávání potravy - predátoři (dravci v. sovy), získávání semen (datlovití, křivka), larev hmyzu (*Cactospiza pallida* - pomocí ostnů z kaktusů, datlovití - dlouhý vychlipitelný lepkavý jazyk s háčky - uprav. jazylkový aparát)
- párování při hnízdění: páry netvoří, jen při kopulaci (jeřábek, jespáci), několika-denní páry (bahňáci, moudivláček), páry na 1 hnízdní období (do osamostatnění mlád'at, většina), celoživotní páry (husy, orli, jeřábi, chocholouš), polygynie - pštros, bažant, polyandrie - kukačka, bahňáci
- hnízdní teritoria: obsazují samci před hnízděním, hájí je nejdříve sami, pak i se samicí, značení akusticky (zpěvem), vyhrůžné nebo imponující postoje a pohyby, i potravní teritoria (dravci), lek (samci se předvádějí ve společné aréně - ze švédštiny (leka = hra, soutěž) - bahňáci, tetřevi atd.
- stavba hnízda (1 hnízdo na 1 sezónu, většina), používání starého hnízda (dravci): staví oba (ledňáček, datlovití, straka), on materiál, ona staví (holub, havranovití), jen ona (pěnkavovití, sýkorovití, kolibříci), ona materiál, on staví (fregatky), jen on (tuhýci, snovači), nestaví vůbec (sovy, lelci, alky, kukačka)
- inkubace snůšky: jen ona (u polygynních a páry netvořících nebo páry jen do snůšky), jen on (u monogamních, polyandrických i polygynních), oba (většina, předávací ceremoniál) - doba sezení (drobní až 2 hod., bahňáci až 24 hodin, supi až 5 dnů, tučňáci až 28 dnů)

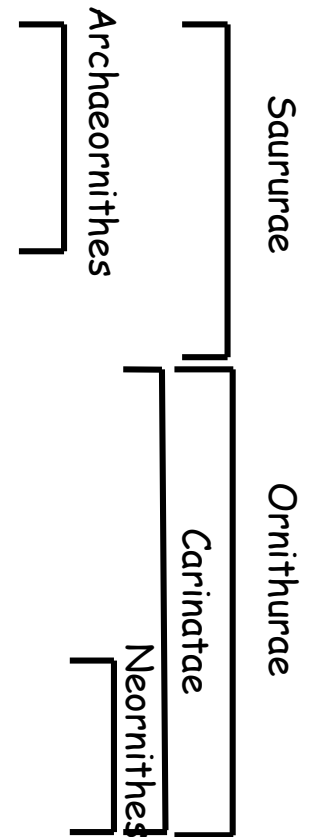
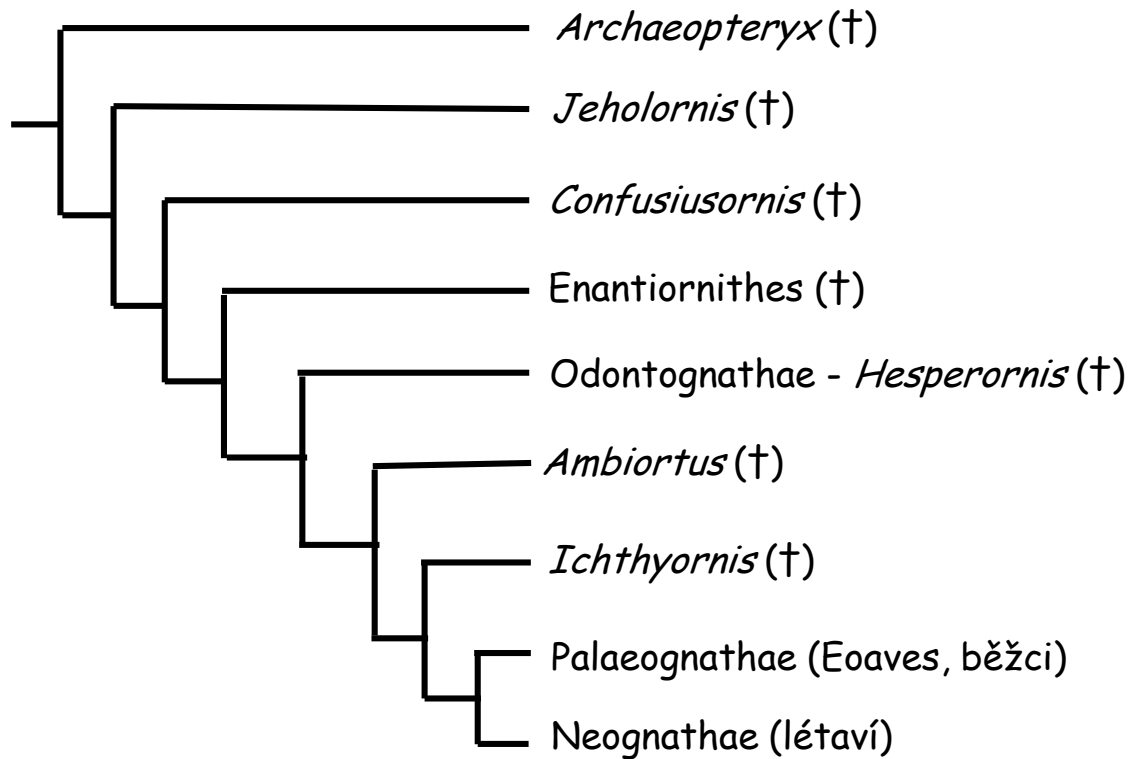

XI. Aves

- **imprinting (vtiskávání)** - akustické ve vejci (kachny), vizuální (husy); hlasy: vábení, varování, uvědomovací hlas (kvokání slepice), svolávací hlas, uvědomovací hlas a hlas opuštěnosti mlád'at; zpěv (afinní pro F, difugní pro M)
- orientace v prostoru (při tahu): směrový a navigační smysl, optická orientace (slunce, hvězdy, liniové krajinné prvky), magnetické siločary (rackové)

XI. Aves

System Aves

svrchní jura (Solnhofen) : *Archaeopteryx* (1860)

spodní křída:

Čína: *Jeholornis*, *Confusiusornis*, *Sinornis*

Enantiornithes - Španělsko (*Iberomesornis*, *Concornis*, *Eoaluavis*),

Ambiortus - Mongolsko, před 120 mil. lety, Mortimer (2004)

svrchní křída: Rahonavis (Madagaskar) - prapták?, slepá větev

USA (1870-) - *Hesperornis*, *Ichthyornis*, Argentina - *Patagopteryx*

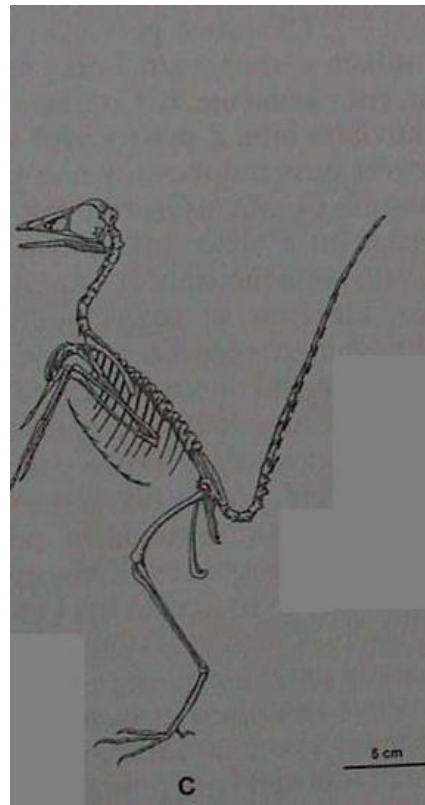
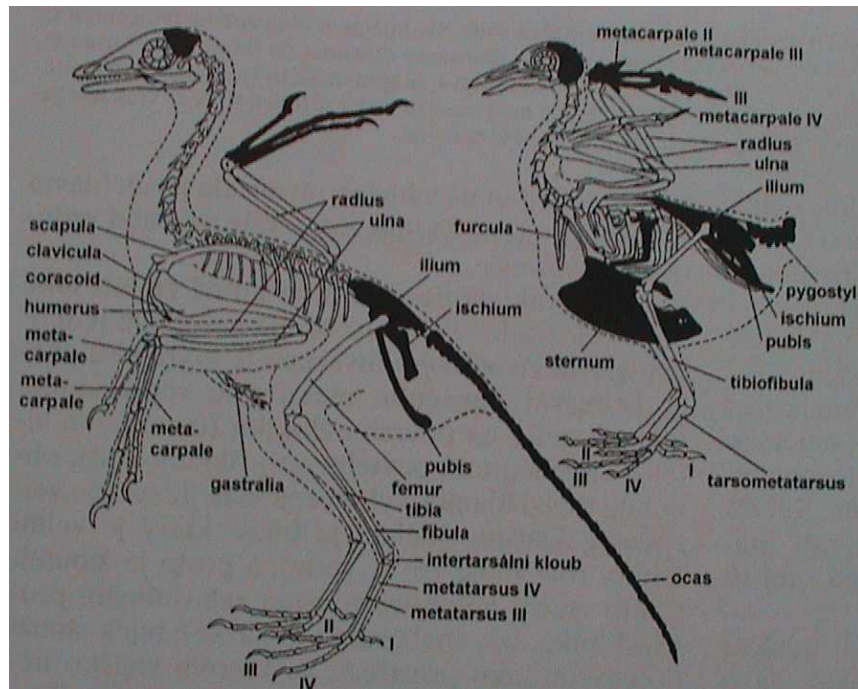
XI. Aves

Druhohorní „praptáci“ (Saururae)

svrchní jura (Bavorsko):

Archaeopteryx lithographica

Německo, Solnhofen (1855/1970, 1860, 1861, 1877, 1955) - před 140 mil. lety, kombinace „plazích“ a „ptačích“ znaků

Plesiomorfie: tekodontní zuby, amficélní obratle, malé sternum, žebra bez p. uncinati, zápěstí a zanártí nesrostlé, 3 volné prsty s drápy, ocas

Apomorfie: ptačí pera, křídla, furcula, red. fibula, tibiotarsus, 4 prsty s palcem dozadu, částečná pneumatizace - již u Maniraptorů

XI. Aves

spodní křída (Čína, Španělsko):

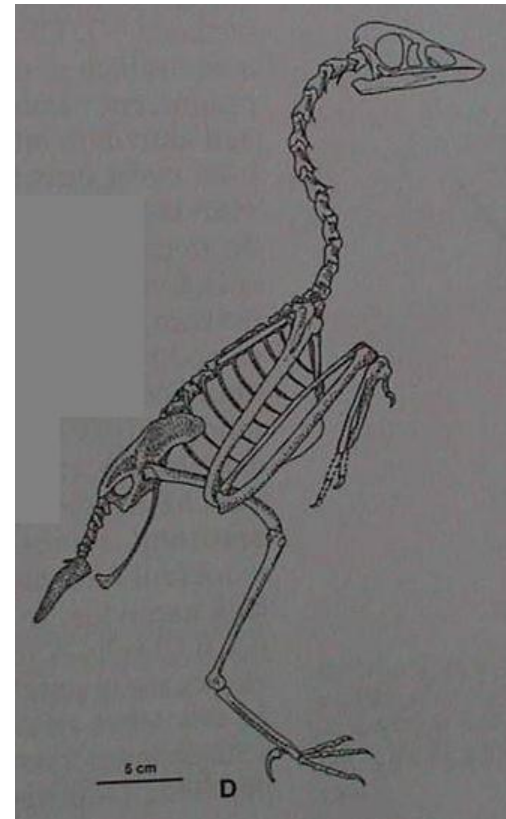
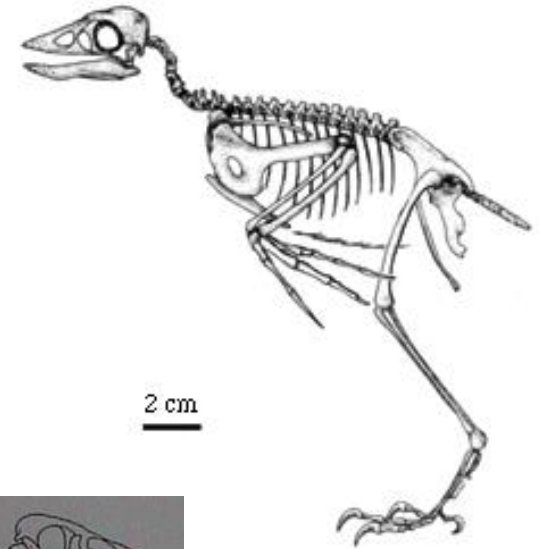
Jeholornis (Čína) - přechodový článek od maniraptorů k ptákům?

Confuciusornis sanctus - před 120 mil. lety,
Sinornis (Čína, jeholské vrstvy)

Enantiornithes

Iberomesornis (Španělsko), **pygostyl**

Enantiornis, *Concornis*, *Eoalulavis* - Španělsko
velikost vrabce až jestřába, prodloužení ulny,
sternum, kompetiční tlak na pterosaury

XI. Aves

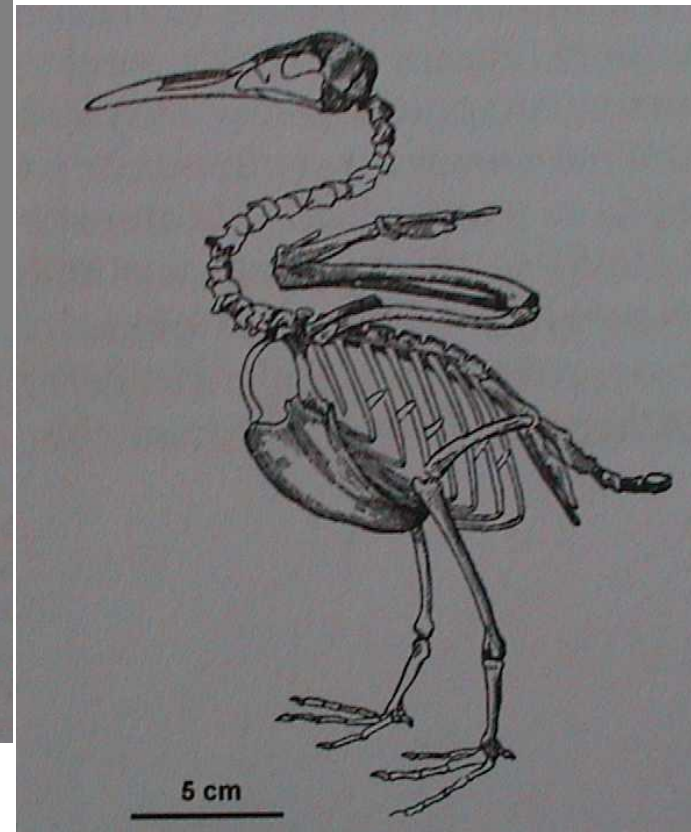
Druhohorní praví ptáci (Ornithurae):

svrchní křída (S-Amerika): *Hesperornis*, *Ichthyornis*
Prokazatelně endotermní, crista sterni, ocas ptačího typu

Hesperornis - ozubené čelisti, nelétal

Ichthyornis - zobák, létal

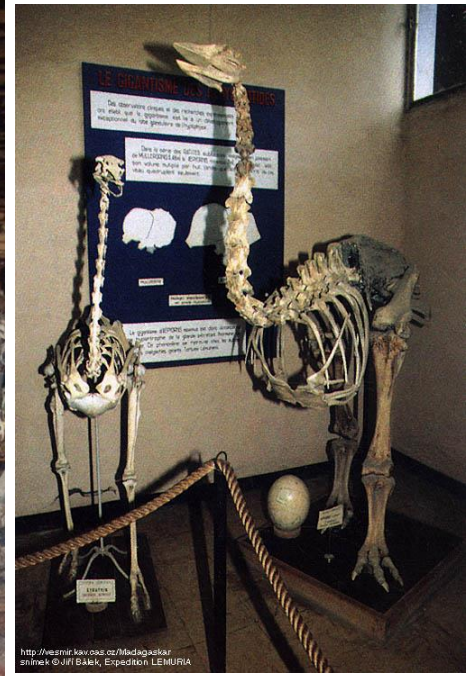

Třetihorní ptáci (Palaeognathae):

Aepyornis (3m)

býložravci, od paleogénu, Madagaskar, vyhubeni člověkem

Dinornis (Moa)

býložravci, od neogénu, Nový Zéland, vyhubeni člověkem

XI. Aves

Třetihorní ptáci (Neognathae):

eocén

péče o potomstvo - přežití dinosaurů

nelétaví (sekundárně):

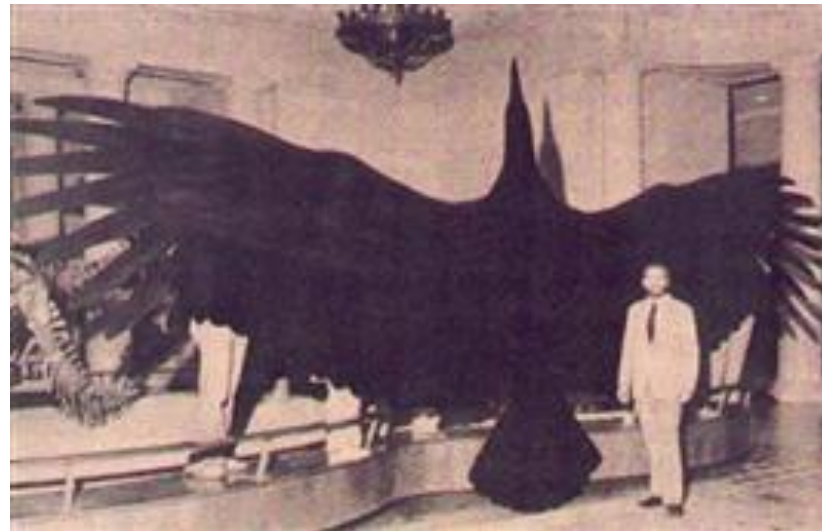
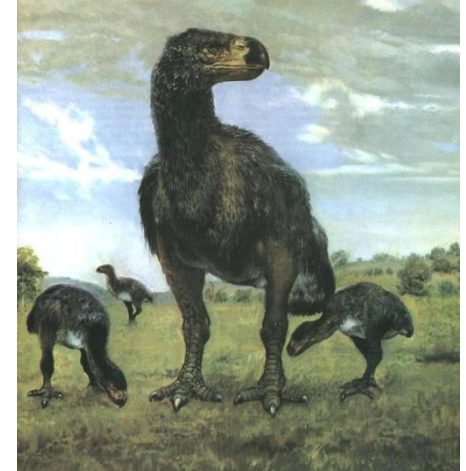
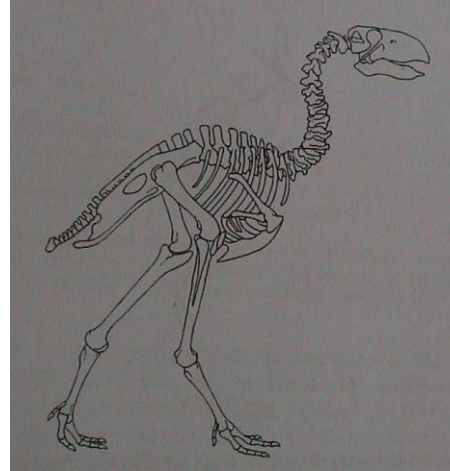
Diatryma - 2 m, dravec

Titanus - 3 m

létaví:

Argentavis magnificens - největší letec, rozpětí 6 - 8 m, 80 kg

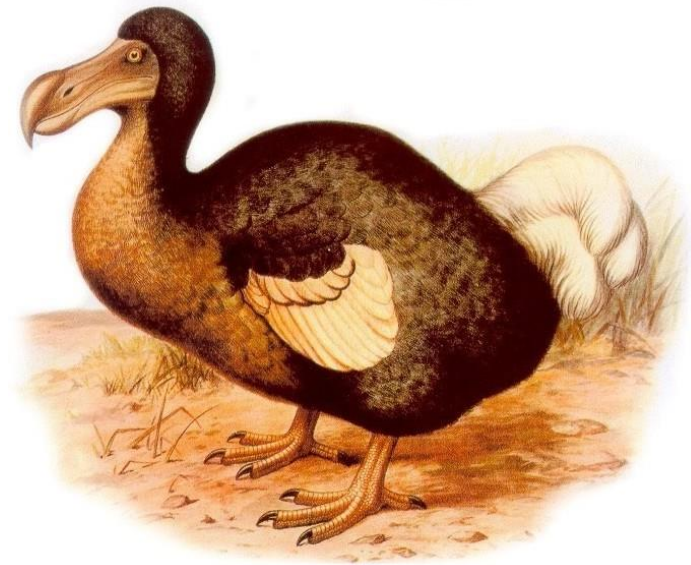
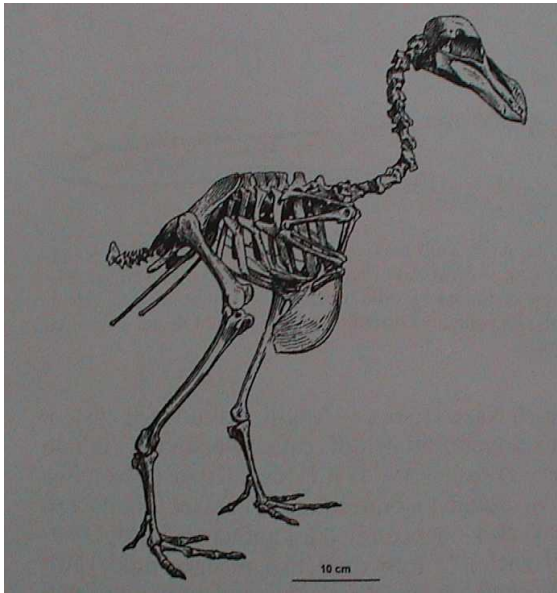
Gastornis (Diatryma) gigantea
spodní eocén, Neoaves

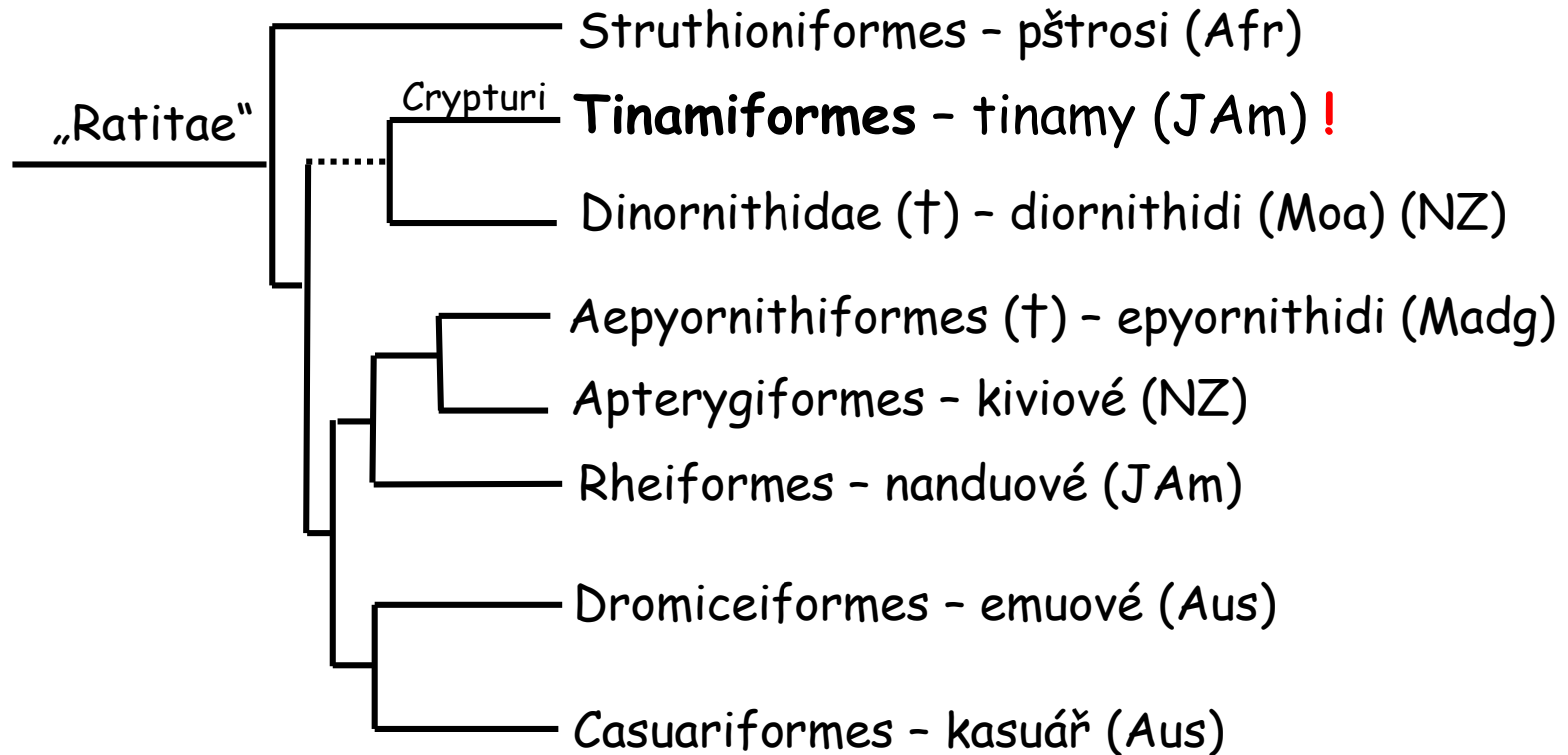

Třetihorní ptáci (Neognathae):

Druhotně nelétaví *Raphus cucullatus* - dronte mauricijský
(*Didus ineptus* - blboun nejspíš)
od neogénu, vyhuben v 17. století

Eoaves 14/57 - Palaeognathae - „RATITAE (běžci)”

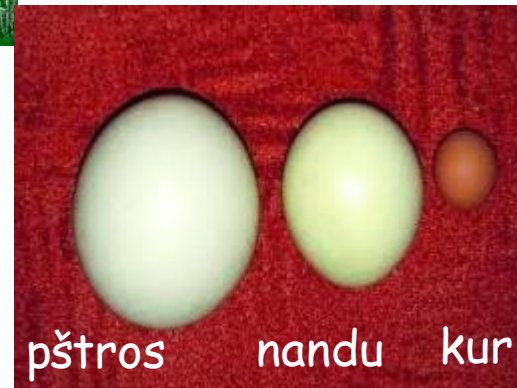

Struthioniformes - pštrosi (1/1)

Velká křídla s letkami, i rýdovací pera, jen 2. a 3. prst - běh, bez crista sterni a bez clavicy, samec s penisem, péče o potomstvo samec i samice, Afrika

pštros dvouprstý (Afr)

pštros

nandu

kur

Tinamiformes - tinamy (9/47)

Krátká křídla, špatný let, pneumatizace kostí, crista sterni, ale bez processu uncinati, redukovaná rýdovací pera, u krycích per se paprsky spodních řad na konci spojují, stř. a J Amerika

tinama chocholatá

Rheiformes - nanduové (1/2)

Menší s křídly a letkami, ale bez rýdovacích per, 2., 3. a 4. prst, pneumatizace kostí zachována, samec s penisem, J-Amerika

nandu pampový
nandu Darwinův

Apterygiformes - kiviové (1/3)

Silně redukovaná křídla a letky, 1. prst s drápkem, obrysové peří stejné (srst'ovité) bez paprsků, bez pneumatizace, bez crista sterni a clavicyly, lopatka srůstá s procoracoidem, na noze 4 prsty s malým palcem, dobrý čich, špatný zrak, nozdry u špičky zobáku, noční aktivita, Nový Zéland

kivi jižní

Casuariformes - kasuáři (1/3)

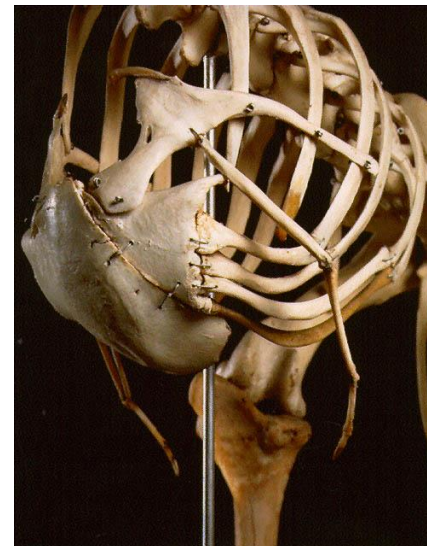
Redukovaná křídla, **bez letek a rýdovacích per**, měkká **dvojitá pera** s velkým paostnem, 2., 3. a 4. prst, slabá pneumatizace, Austrálie, N. Guinea

kasuár přilbový

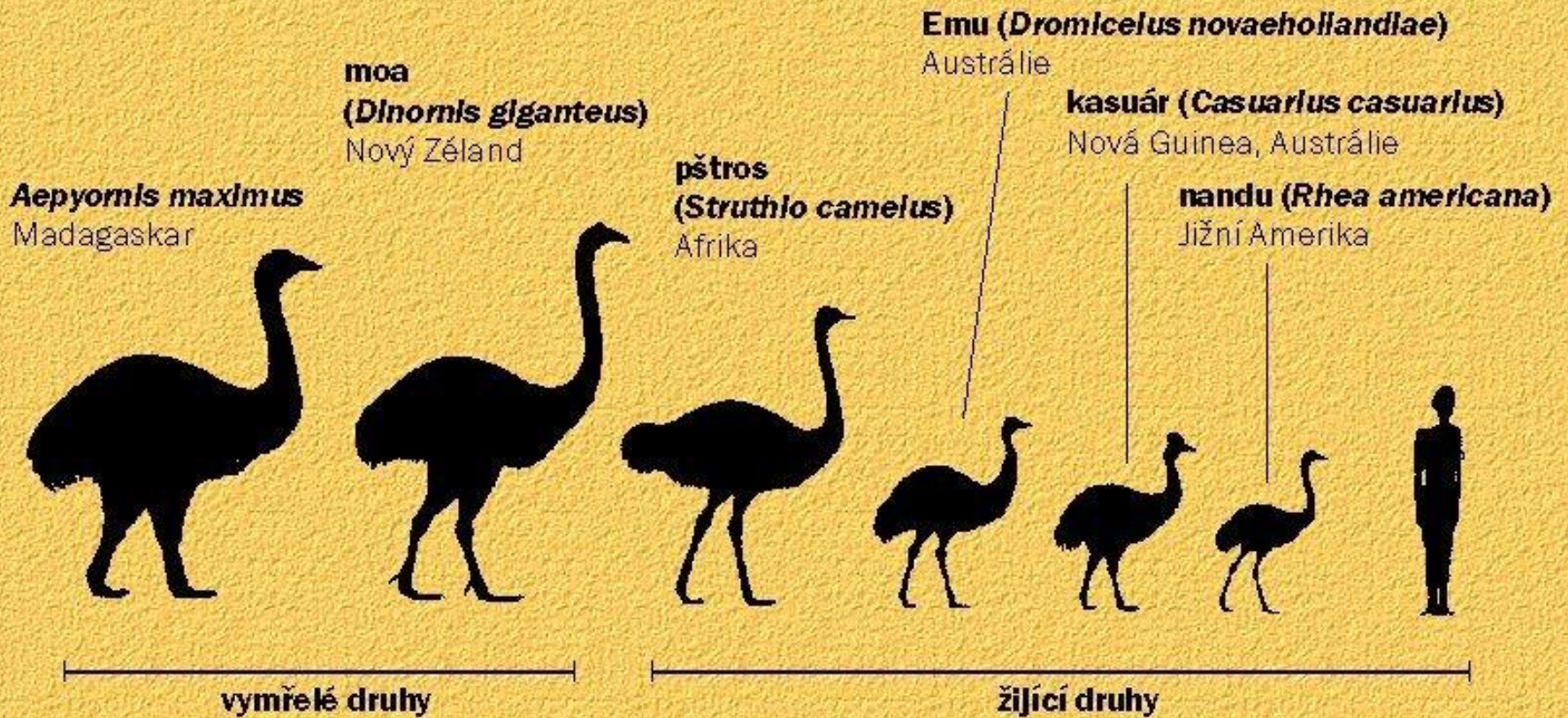
Dromiceiformes - emuovné (1/1)

emu
australský

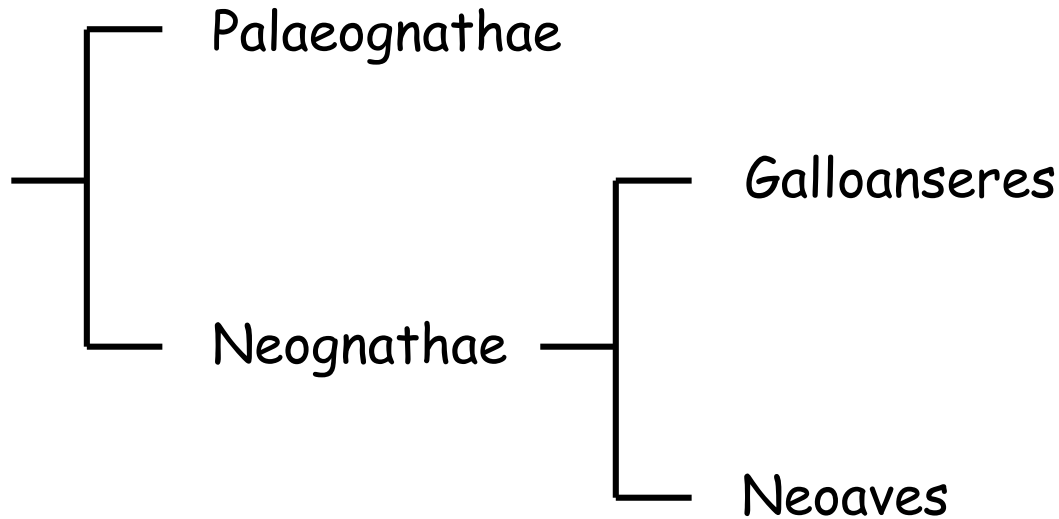

XI. Aves

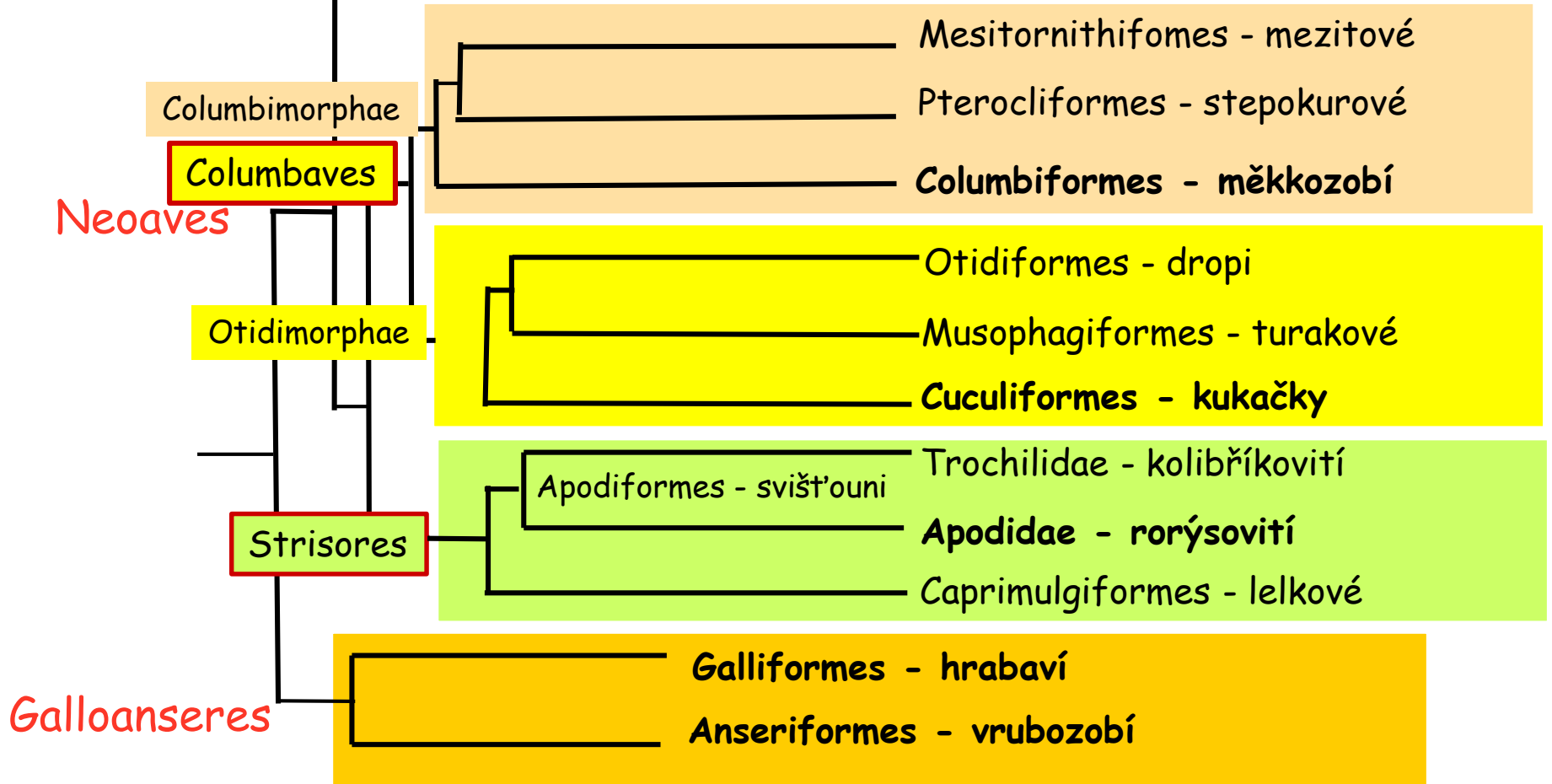
Neornithes (moderní ptáci)

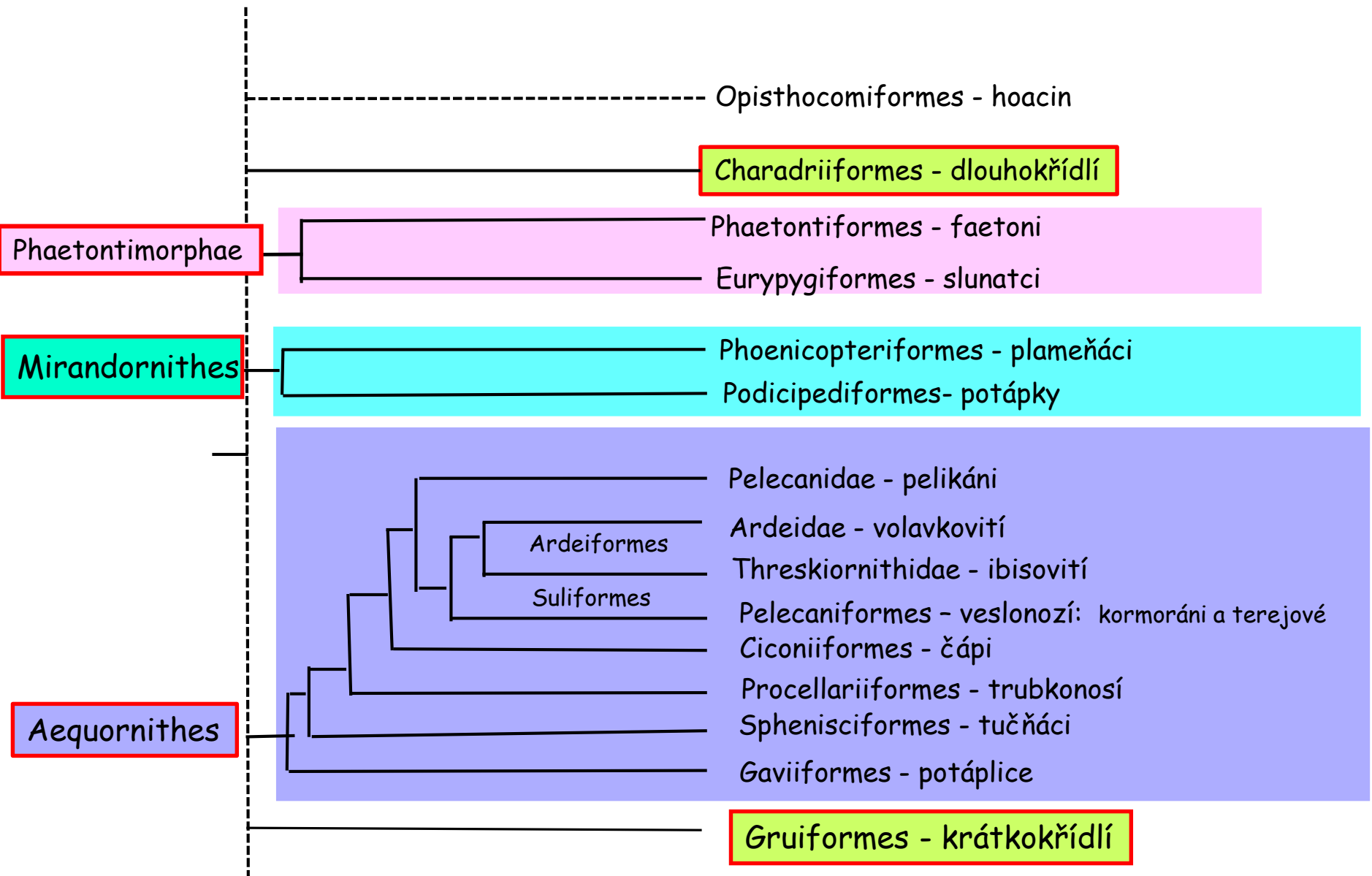
System Neoaves dosud nejednotný, sporná příbuznost a pochybnosti o monofylii některých skupin

XI. Aves

NEOGNATHAE

XI. Aves

XI. Aves

Australaves

Passeriformes - pěvci

Psittaciformes - papoušci

Falconiformes - sokoli

Cariamiformes - seriemy

Telluraves

Coraciiformes - srostloprstí (vlhy)

Piciformes - šplhavci

Bucerotiformes - zoborožci

Trogoniformes - trogoni

Leptosomiformes - kurolové

Strigiformes - sovy

Accipitriformes - dravci

Afroaves

Coliiformes - myšáci

XI. Aves

Anseriformes - vrubozobí (45/160)

Anhimidae - kamišovítí (2/3)

bez plovacích blan, podobní kurům, na křídle rohovitá ostruha, nemají penis, herbivorní, bažiny a stojaté vody J Ameriky

Anatidae - kachnovítí (43/157)

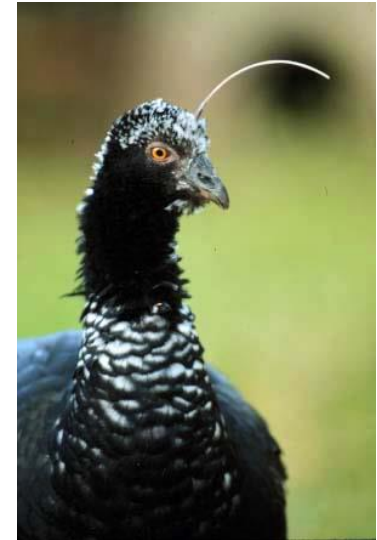
zploštělý zobák s rohovitými lamelami po stranách a nehtem na špici, plovací noha, **nejdelší 3. prst**, syrinx s rezonátorem, samci s velkým penisem

1) **Cygninae** - labutě

labuť velká- *Cygnus olor*

labuť černá
- *Cygnus atratus*

kamiš chocholatý
- *Anhima cornuta*

čája obojková- *Chauna torquata*

XI. Aves

2) Anatinae - a) Anserini - husy

berneška velká - *Branta canadensis*

XI. Aves

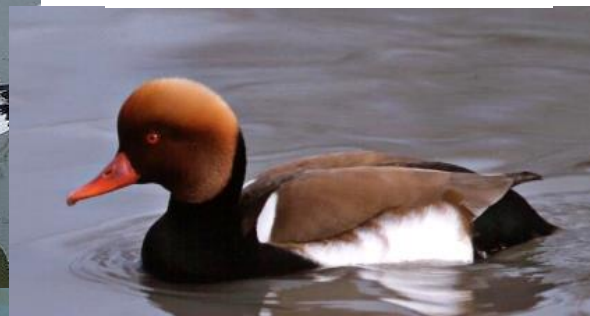
2) Anatinae - b) Anatini - kachny (plovavé a potápivé) husice liščí

kachna divoká
- *Anas platyrhynchos*

čírka modrá

zrzohlávka rudozobá

lžičák pestrý

čírka obecná

polák velký - *Aythya ferina*

polák chocholačka

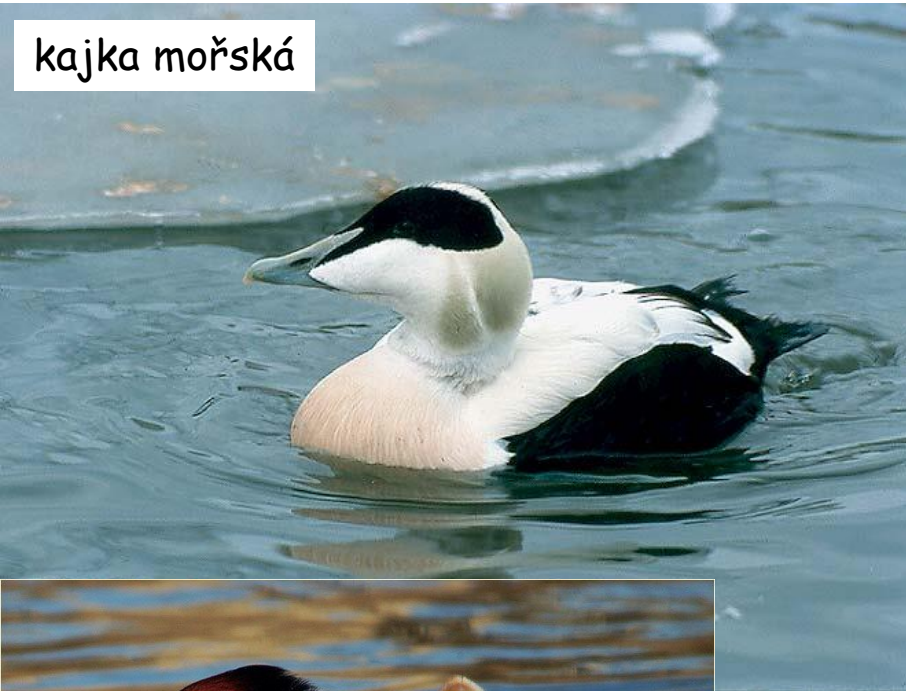

XI. Aves

2) Anatinae - b) Anatini - kachny

kajka mořská

morčák bílý

morčák prostřední

kachnička mandarinská

morčák velký - *Mergus merganser*

XI. Aves

Galliformes - hrabaví (58/214)

hrabavá noha se silnými tupými drápy

Megapodidae - tabonovití (6/19) - bez péče o potomstvo, zahrabávání snůšky

Phasianidae - bažantovití (45/177) - ostruha, sexuální dimorfismus

tabon holubí

bažant obecný

páv korunkatý

koroptev polní

křepelka polní

orebice horská

XI. Aves

Galliformes - hrabaví (58/214)

Phasianidae - bažantovití (+ tetřevovití, krocánovití ...)

Numididae - perličkovití (4/6)

Cracidae - hokovití (11/50)

tetřev

tetřívěk

krocán

hoko pospolitý - *Crax alector*

Taboni a hokové
= Craciformes

p. supí

perlička kropenatá

Caprimulgiformes - lelkové (20/118)

Caprimulgidae - lelkovití

Noční, s měkkým opeřením, široká hlava na krátkém krku, plochý hluboce rozeklaný zobák s vibrisami, krátké nohy s částečným vratiprstem, dlouhá křídla, bez volete, dlouhá lahvovitá slepá střeva, insectivorní - lov v letu, nestaví hnízda, hnízdění na zemi

lelek lesní - *Caprimulgus europaeus*

Steatornithidae - gvačarovití - str. a J Am

guacharo

v jeskyních (echolokace)

Apodiformes - svišť'ouni**Apodidae - rorýsovití (18/102)**

Výborní letci, veslovací let s krátkým plachtěním, vysoká crista sterni, mohutná létací svalovina, srpovitá křídla, dlouhé ruční letky, krátké ramenní, pamprodaktylní noha, insectivorní, lov v letu, hnízdí ve stromových dutinách, ve skalách a v jeskyních (salangany *Aerodramus*, *Callocalia* z JV Asie- echolokace, jedlá hnízda)

rorýs obecný - *Apus apus***Trochiliidae - kolibříkovití (?/328)**

Výborní letci, vířivý let, sedací noha, trubicovitý zobák, pestře zbarvení, dlouhý „ocas“, nektarivorní, polenivorní a insectivorní, ornitofilie

Cuculiformes - kukačky (30/138)

zygodaktylní noha s vratiprstem, krátký běhák (sedací noha),
dlouhá křídla, hnízdní parazitismus

Musophagiformes - turakové (6/23)

Afrika, les, peří zelené, červené (turacin), semeno- a plodožraví, řazení ke kukačkám

turako
fialový

turako chocholatý

Tauraco

turako bělokorunkatý

Otididae - dropovití (10/25)

Stepní, rychlý běh, chybí palec, semenožraví, polygamní, nápadný tok
drop velký - *Otis tarda*

Otidiformes - dropi

Columbiformes - měkkozobí (40/308)

Měkké ozobí, sedací nebo kráčivá noha, velké dvoudílné vole, malá slepá střeva - semenožraví, zašpičatělá křídla, chybí kostrční žláza - drobivý prach, sání vody, při spánku zatahují hlavu, nidikolní mlád'ata

Columbidae - holubovitíholub hřivnáč - *Columba palumbus*holub doupňák - *Columba oenas*holub skalní - *Columba livia*

is - 18 janvier 2003
oenas
Parc de la Tête d'or

Columbidae - holubovití

hrdlička divoká - *Streptopelia turtur*

hrdlička zahradní - *Streptopelia decaocto*

Pterocliiformes - stepokurové - (2/16)

Podobní kurům, s holubím zobákem a krátkýma nohama, příbuzní měkkozobým?

© - josef hlasek
www.hlasek.com
Pterocles alchata 6854

stepokur krásný - *Pterocles alchata*

od Iberie, Francie, Turecko, stř. Východ až po Pákistán

Mesitornitiformes - mesitové (2/3, Madagaskar)

Mesitornidae - mesitovití (2/3, Madagaskar)

Mesitornis unicolor - mesit hnědý

Mesitornis variegata - mesit běloprsý

Monias benschi - monias Benschův

Gruiformes - krátkokřídlí (59/203)

Rozmanitá skupina, spec. úprava karotid, opeření u kloaky, běhavá, lemovaná, brodivá noha, palec vysoko postavený nebo chybí, chybí vole, převážně v mokřadních biotopech, hnízdí na zemi, nidifugní mláďata

Rallidae - chřástalovití (33/134)

Gruidae - jeřábovití (4/15)

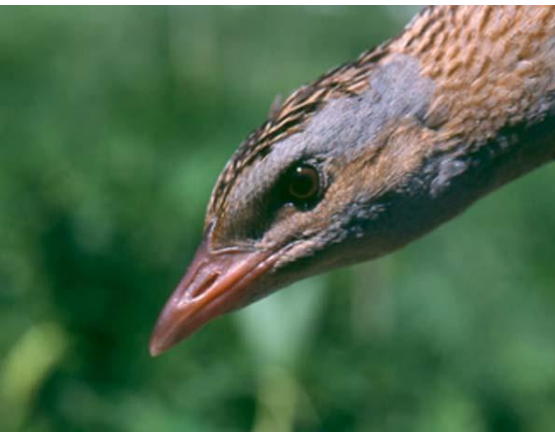
Rallidae - chřástalovití (33/134)

Krátká zakulacená křídla, mokřadní biotopy, z boku stlačené tělo, mlád'ata s červenými temeny, brodivá nebo lemovaná noha, omnivorní

slípka zelenonohá - *Gallinula chloropus*

chřástal vodní - *Rallus aquaticus*

chřástal polní - *Crex crex*

lyska černá - *Fulica atra*

Gruidae - jeřábovití (4/15)

Dlouhý krk a nohy, dlouhá křídla, nesedají na stromy, tažní, komplikovaný tok

jeřáb popelavý - *Grus grus*

jeřáb japonský

jeřáb královský

Gaviiformes - potáplice (1/5)

plovací noha s malým palcem, **nejdelší je 4. prst**, nohy extrémně vzadu, piscivorní

potáplice severní -
Gavia arctica

Sphenisciformes - tučňáci (6/17)

Nelétaví, veslovitá **zploštělá krátká křídla s nepohyblivým loketním kloubem**, kosti nejsou pneumatizovány, plovací noha s malým palcem a ostrými drápy na prstech, **šupinovitá obrysová pera**, podkožní tuk, nohy extrémně vzadu - potápění (20 m, max. 80 m, 36 km/hod), piscivorní, pelichání najednou, J polokoule

tučňák brýlatý

tučňák Humboldtův

tučňák císařský

Procellariiformes - trubkonosí (24/110)

složená ramfotéka, trubicovitě protažené nozdry mořští, dynamické plachtění na dlouhých úzkých křídlech s převládající loketní částí, plovací noha se zakrnělým palcem, 1 vejce, dlouhý vývoj, nidikolní

albatros stěhovavý -
Diomedea exulans

buřňák lední - *Fumarius glacialis*

albatros galapážský

Ciconiiformes - čápi (6/19)

Velcí s klínovitým zobákem, klapání zobákem, v letu natažený krk

čáp bílý - *Ciconia ciconia*

marabu

čáp černý - *Ciconia nigra*

Pelecaniformes - pelikáni

Pelecanidae - pelikánovití (8)
veslovací noha

pelikán bílý
- *Pelecanus onocrotalus*

bukač velký
- *Botaurus stellaris*

bukáček malý -
Ixobrychus minutus

Ardeidae - volavkovití (18/63)

úzký klínovitý zobák - harpunování, v letu S-krk
volavka popelavá - *Ardea cinerea* brodivá noha

volavka stříbřitá - *Egretta garzetta*

kvakoš noční - *Nycticorax nycticorax*

Pelecaniformes - pelikáni

Threskiornithidae - ibisovití (14/33)

zobák tenký ohnutý nebo plochý na konci lžícovitě rozšířený, v letu natažený krk, lov bezobratlých v bahně nebo cezení planktonu

brodivá noha

Suliformes: veslonozí: kormoráni a terejové

Phalacrocoracidae - kormoránovití (39)

veslovací noha

Fregatidae - fregatkovití (5)

fregatka

Sulidae - terejovití (9)

terej

aninga

Anhingidae - anhingovití (2)

Podicipediformes - potápky (6/22)

lemovaná noha s plochými drápy na prstech, spirálovité paprsky, zkrácené rýdovány, plovoucí hnízda

potápka malá

potápka roháč - *Podiceps cristatus*

potápka černokrká

Phoenicopteridae - plameňákovití (1/5)

Dlouhý krk a nohy, krátký zahnutý zobák k filtraci potravy z vody - **na čelistech i na jazyku lamely**, plovací noha bez palce, rud. penis, dlouhá slepá střeva, kolonie u slaných jezer a v mořských zátokách, nidikolní mlád'ata

Charadrii - „bahňáci“ dlouhokřídlí (76/348)

Vázáni většinou na vodní biotopy, malý palec, bez volete, s dlouhými slepými střevy, u nás hnízdí 18 druhů a protahuje 15.

bahňáci (50/220): brodivá noha, štíhlí s dlouhými křídly

ostnákovití (6/8) - dlouhé tenké prsty

tenkozobcovití (3/10) - dlouhý tenký zobák, dlouhé nohy

dytíkovití (1/9), ouhorlíkovití (5/17)

Turnici

perepelovití - Turnicidae (2/16), stepní, podobní křepelkám (V As, Afr, Aus), dříve ke krátkokřídilým Gruiformes

ostnák

pisila čáponohá

tenkozobec opačný

kulíkovití (4/66) - krátký zobák

kulík říční

čejka chocholatá

© Marek Keppert

slukovití (22/87) - dlouhý zobák

koliha velká

vodouš rudonohý

břehouš černoocasý

slukovití (22/87) - dlouhý zobák

sluka lesní

bekasina otavní

Lari - rackové (16/105): plovací noha, dlouhá úzká křídla - dynamické plachtění, převládá ruční část křídla, **chaluovití (2/7)**, **rackovití (6/51)**, **rybákovití (7/44)**

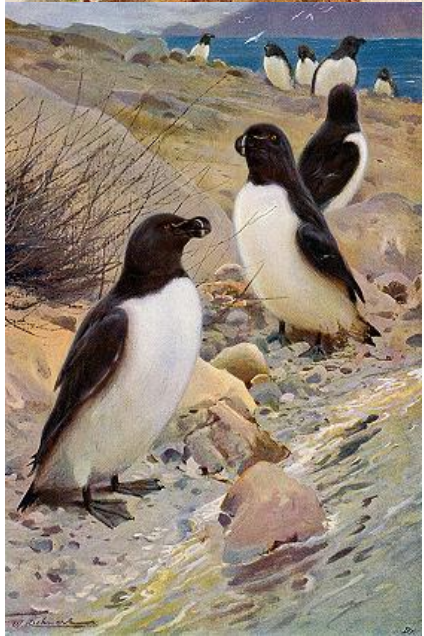

racek chechtavý

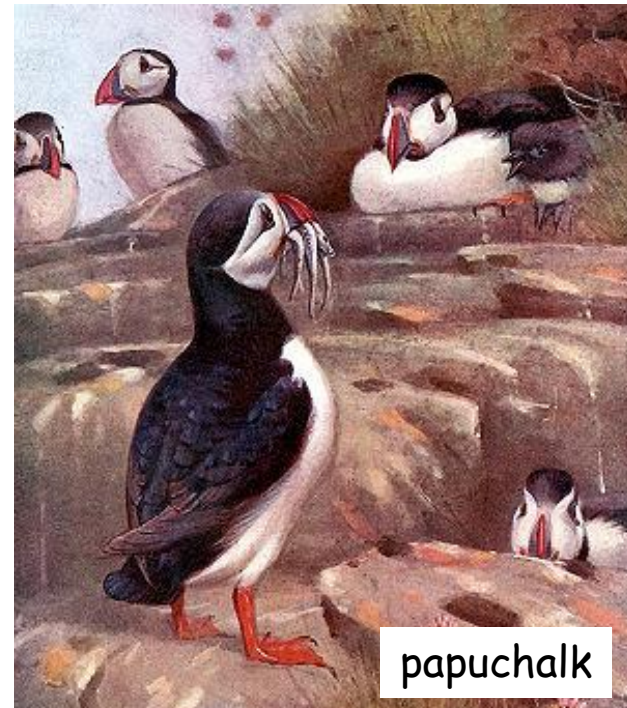

alkovití (10/23) - vřetenité tělo s nohama vzadu, krátká křídla - potápění, vysoký zobák, piscivorní, kolonie - „ptačí hory, bazary“, jen 1 vejce na skalních římsách, na S-polokouli ekologicky zastupují tučňáky - alky, alkouni a papuchalci

alka velká (1844 -†)

alkoun

papuchalk

alka malá

Opisthocomiformes (hoacini, 1/1)

Opisthocomus hoazin - JAm

Coliiformes - myšáci (2/6) - Afrika

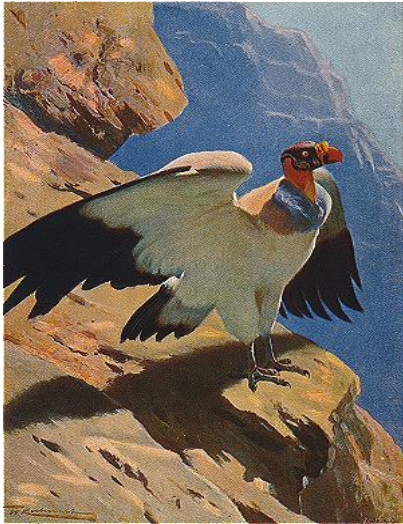
Menší ptáci obvykle šedě až hnědě zbarvení s dlouhým ocáskem, podobní pěvcům, hnízdí na stromech, ale potravu (pupeny, listy, plody) hledají na zemi. Vnější prsty (1. a 4.) se otáčejí dopředu (pamprodaktylní, závěsná noha), nebo směřují dozadu (zygodaktylní, šplhavá noha).

Příbuzní trogonům nebo srostloprstým?

Accipitriformes - dravci

Cathartidae (kondorovití) (5/7) - slabý horní zobák, dobrý čich - lichenivorie, tupé drápy, široká křídla - statické plachtění, Amerika

kondor královský - *Sarcoramphus papa*

kondor andský - *Vultur gryphus*

Sagittariidae (hadilovovití) (1/1) - dlouhé nohy, krátká křídla k lovu plazů, běh,

hadilov písáň - *Sagittarius serpentarius*

Afrika

Accipitriformes

Accipitridae (krahujcovití) (64/233) - bez zejku

A) supi

sup bělohlavý - *Gyps fulvus*

sup hnědý
- *Aegypius monachus*

sup mrchožravý - *Neophron percnopterus*

orlosup bradatý
- *Gypaetus barbatus*

B) orli

orel skalní

orel mořský

orlík kejklíř
JAfr

orel opičí (Filipíny)

C) ostatní krahujcovití

luňák červený - *Milvus milvus*káně lesní - *Buteo buteo*moták pochop - *Circus aeruginosus*

jestřáb lesní
- *Accipiter gentilis*

krahujec obecný - *Accipiter nisus*

Pandionidae - orlovcovití (1/1)

orlovec říční - *Pandion haliaetus*

Strigiformes - sovy (26/205)

Příbuzní dravcům (nebo lelkům ?), noční predátoři, oči ve frontální rovině, spáry s vratiprstem, měkké okraje obrysových per, orientace sluchem, mrkají horním víčkem, bez volete, dlouhá slepá střeva, tvorba vývržků, cizí hnízda nebo hnízdní dutiny, nidikolní mlád'ata.

Tytonidae - sovovití (2/16)

© - lubomir hlasek

sova pálená - *Tyto alba*

Copyright Smithsonian Institution, 2002

puštík bělavý

puštík obecný - *Strix aluco*

Strigidae - puštíkovití (24/189)sýček obecný - *Athene noctua*

sýc rousný

kulíšek nejmenší

výr velký
- *Bubo bubo*kalous ušatý - *Asio otus*

výřeček malý

Trogoniformes - trogoni (6/39) - stř. a J Am, JV Asie, Afrika

pestří, asi příbuzní k srostloprstým, tropické pralesy, krátká křídla, dlouhý ocas

Pharomachrus - kvesal - posvátný pták Mayů, národní pták Guatemaly - měna quetzal

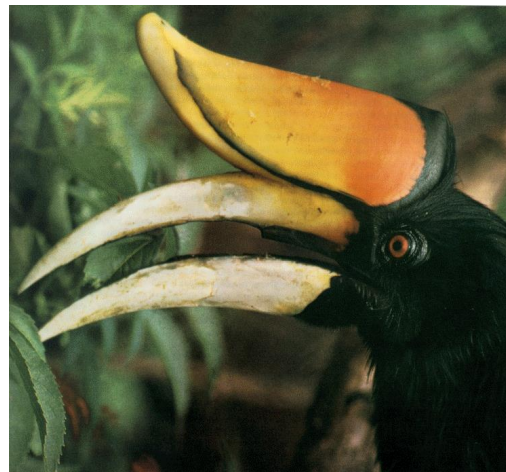
Kvesal

Bucerotiformes - zoborožci

syndaktylní noha, pestré zbarvení

Piciformes - šplhavci (51/355)

zygodaktylní noha, šplh s oporou
rýdovacích per

datlík tříprstý

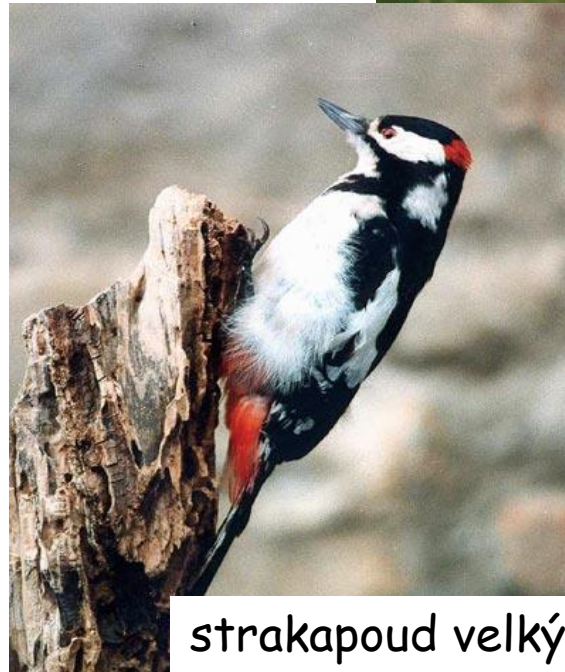
Picidae (datlovití)

žluna zelená

© - Lubomír Hlasek

datel černý

strakapoud velký

krutihlav obecný

Piciformes - šplhavci (51/355)

Indicatoridae (medozvěstkovití)

Rhamphastidae (tukanovití)

Coraciiformes - srostloprstí (46/218)

Upupiformes - dudci)

Coraciidae (mandelíkovití), Alcedinidae (ledňáčkovití), Meropidae (vlhovití)

Cariamiformes - Seriemy (2/2, J Am)

seriema rudozobá - *Cariama cristata*

seriema černožobá -
Chunga burmeisteri

Falconiformes - sokoli - zejk, úzká zašpičatělá křídla, lov nejčastěji ve vzduchu

poštołka rudonohá - *Falco vespertinus*

poštołka obecná - *Falco tinnunculus*

rarož velký - *Falco cherrug*sokol stěhovavý - *Falco peregrinus*dřemlík tundrový - *Falco columbarius*ostříž lesní - *Falco subbuteo*

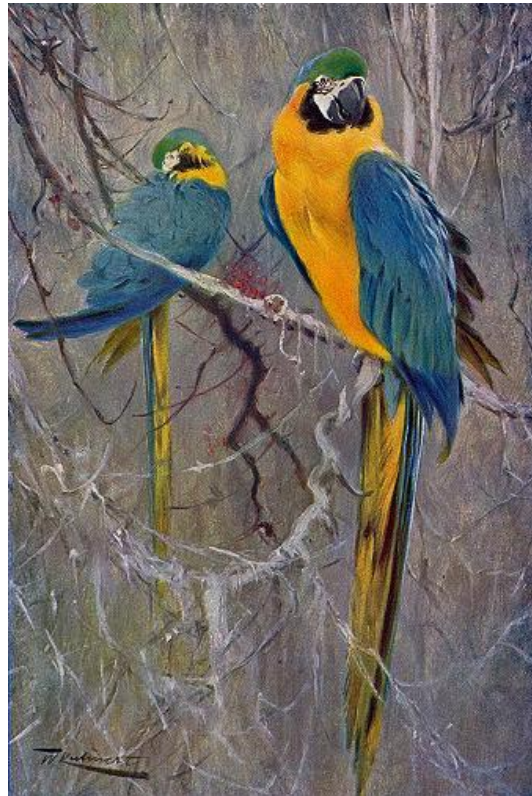

Psittaciformes - papoušci (80/353)

Velký zobák, horní hákovitě zahnutý, kloubně spojený s mozkovnou, zygodaktylní noha, šplhání s pomocí zobáku, velké vole, ale bez slepých střev, prudký let jen na krátké vzdálenosti, plodo- a semenožraví - přidržování potravy nohou (maso - kea *Nestor*), velký telencephalon, drobný prach, zakrnělá kostrční žláza

kakadu

ara

andulka

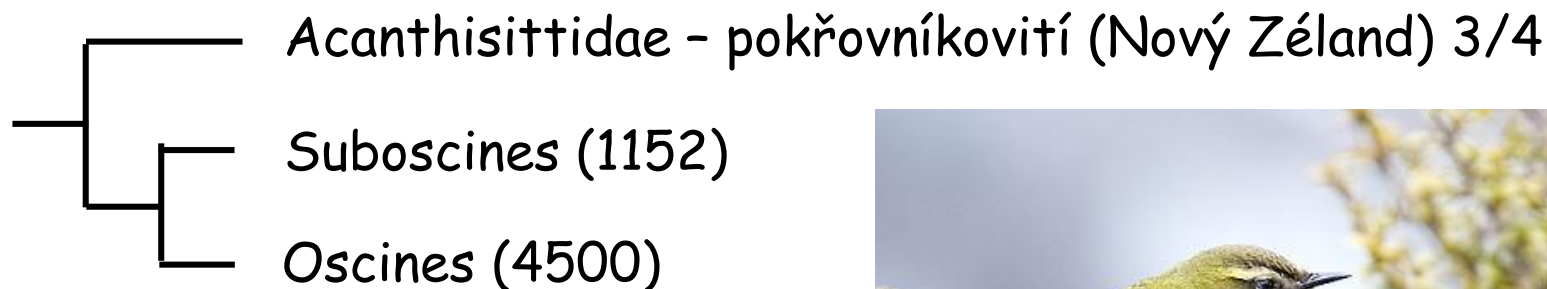
Passeriformes - pěvci (1161/5895)

Malí až střední, převážně stromoví, chybí mořské druhy, krátký plochý vomer, 14C, 5 costae, stejný tvar spermií, rud. slepá střeva, mlád'ata extrémně nidikolní

Hackett et al. (2008): sesterský taxon k Psittaciformes (nDNA), papoušci + pěvci jsou sesterským taxonem k sokolům

Hackett S.J. et al., 2008: Evolutionary history a phylogenomic study of birds reveals their evolutionary history. *Science*, 320: 1763-1768.

Edwards S.V. & Harshman J. (2006):

Xenicus gilgiventris – pokřovník alpský

Telluraves

Australaves

XI. Aves

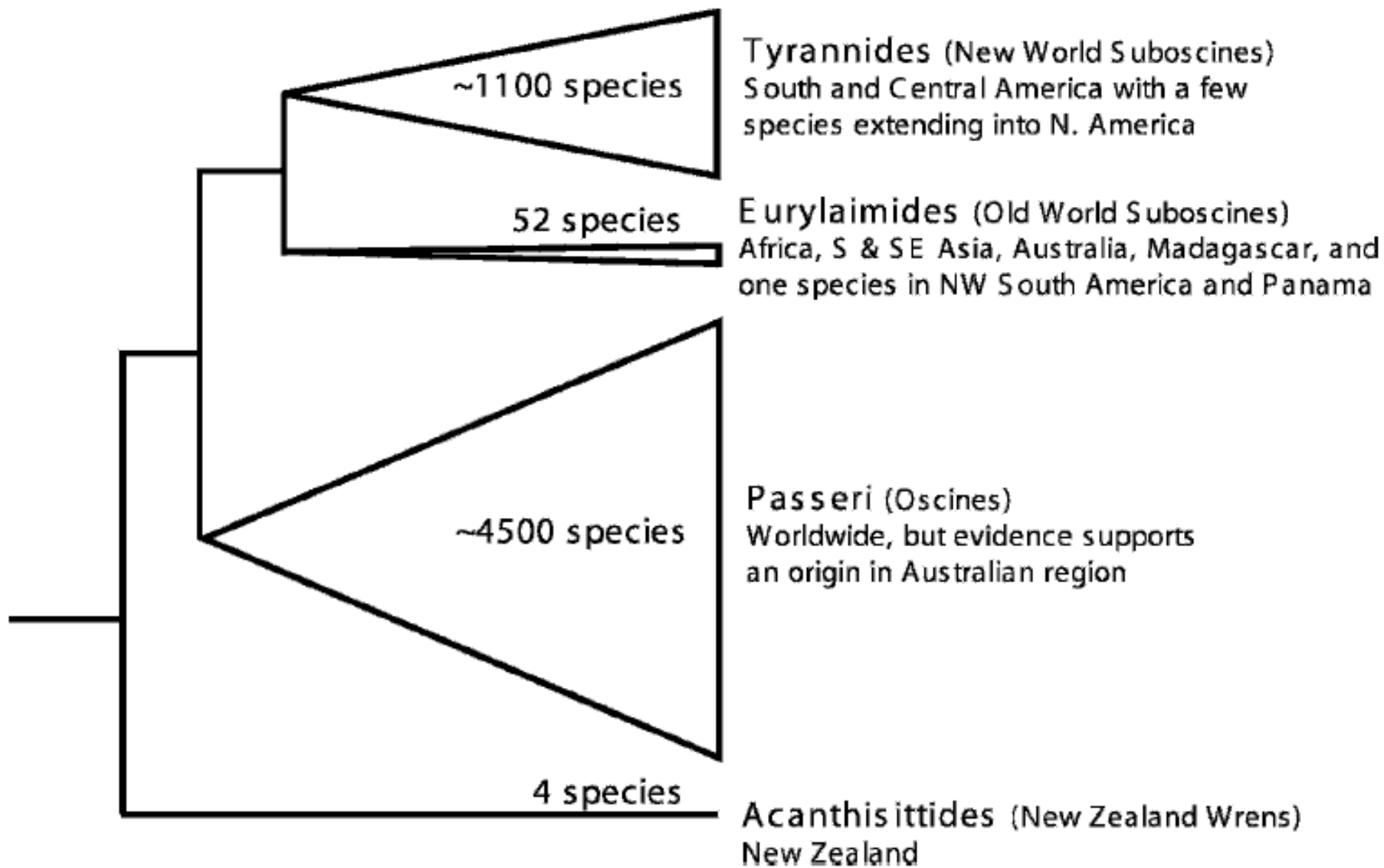

Fig. 1. Summary of passerine bird distribution and basal relationships (from Barker et al., 2002, 2004; Ericson et al., 2002).

SUBOSCINES (13-14 čeledí/1000) - tropy

Moyle et al. 2006

OSCINES - zpěvní (859/4550)

Harshman J. (2007)

SUBOSCINES (13-14 čeledí/1000) - tropy

Eurylaimidae - lobošovítí (14)

Spojené šlachy ohýbačů 3 předních prstů, 1 pár zpěvných svalů, etiopská a orientální oblast

Tyrannidae - tyranovítí (400)

Nezávislé prsty, 1-2 páry zpěvných svalů, tropy J Am

OSCINES - zpěvní (859/4550)

Nezávislé prsty, 2-3 páry zpěvných svalů, Austrálie

Menuridae - lyrochvostovítí (2)

Nezávislé prsty, 7-9 párů zpěvných svalů, 40 čeledí

Ptilonorhynchidae - lemčíkovítí

Cnemophylinae (Paradisaeidae) - rajkovítí

Eurylaimidae - lobošovítí

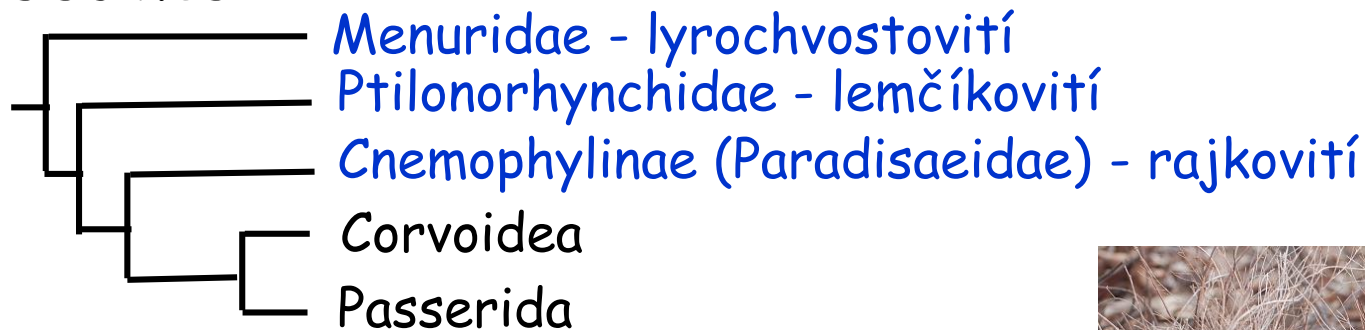

Tyrannidae - tyranovití

Oscines

Ptilonorhynchidae - lemčíkovití

Menuridae - lyrochvostovití

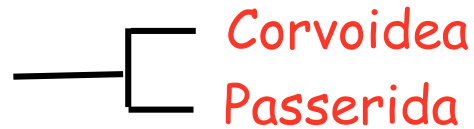
Cnemophylinae (Paradisaeidae) - rajkovití

rajka královská

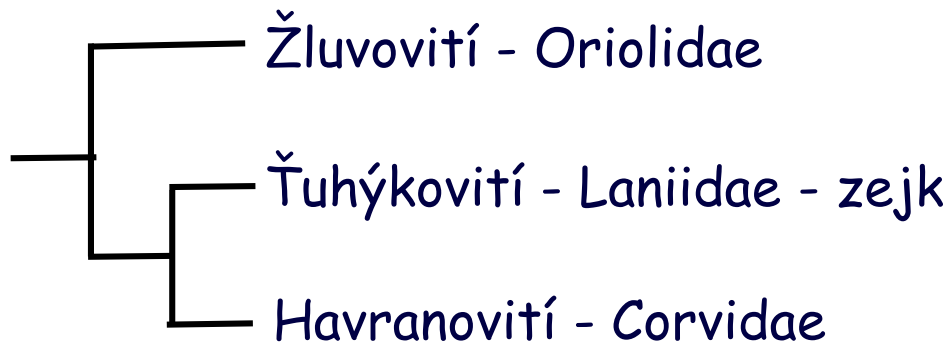

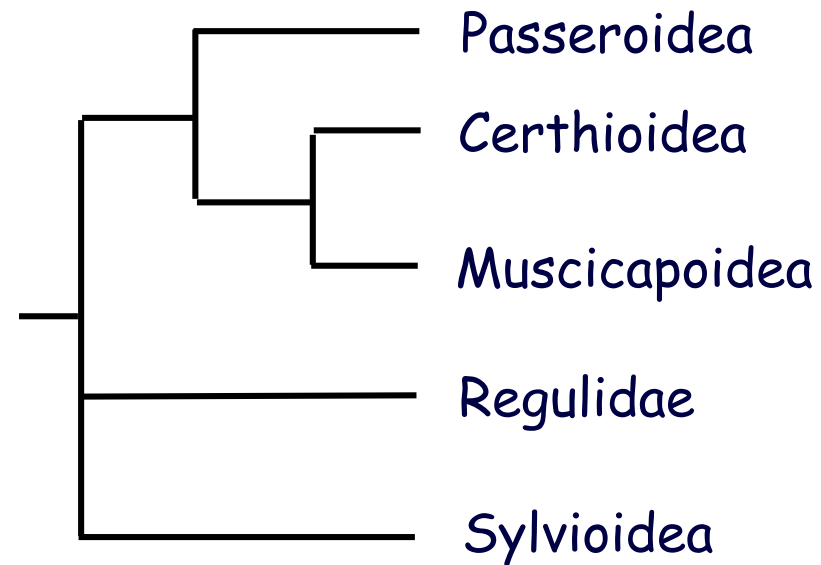
Oscines - zpěvní

Corvoidea - převážně Nový svět

Passerida - Starý svět

Passerida

a) Sylvioidea:

Sýkorovití - Paridae

Moudivláčkovití - Remizidae

Skřivanovití - Alaudidae

Panurus - sýkořice

Mlynaříkovití - Aegithalidae

Sýkořicovití - Timaliidae

„Pěnicovití“ - Sylviidae

Vlaštovkovití - Hirundinidae

b) Králíčkovití - Regulidae

c) Muscicapoidea:

Brkoslavovití - Bombycillidae?

Skorcovití - Cinclidae

Drozdovití - Turdidae

Lejskovití - Muscicapidae

Špačkovití - Sturnidae

d) Certhioidea

Brhlíkovití - Sittidae

Zedníčkovití - Tichodromatidae

Šoupáلكovití - Certhiidae

Strízlíkovití - Troglodytidae

e) Passeroidea:

Vrabcovití - Passeridae

Snovačovití - Ploceidae

Konipasovití - Motacillidae

Pěvuškovití - Prunellidae

Pěnkavovití - Fringillidae

Strnadovití - Emberizidae

